

**Vilniaus Universiteto Teisės Fakultetas
Konstitucinės ir administracinės teisės katedra**

**Virginijos Salapėtienės
V kurso
Valstybės valdymo teisės
studijų atšakos studentės**

Magistro darbas

**Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų tvarka
(Regulation of the Presidential Election in the Republic of Lithuania)**

**Darbo vadovas: doc. dr. A. Normantas
Recenzentas: doc. dr. A. Andruškevičius**

Vilnius 2008

Turinys

Ižanga.....	3
1. Istorinės Lietuvos Respublikos Prezidento institucijos Lietuvoje atsiradimo prielaidos bei prezidento rinkimų tvarka prieškario Lietuvoje.....	6
2. Lietuvos Respublikos Prezidento institucijos įteisinimo problema 1990 m. atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę.....	10
3. Prezidento teisinio statuso ir jo rinkimų klausimai atskirais 1992 m. Konstitucijos rengimo etapais	12
4. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų teisinis reguliavimas bei probleminiai prezidento rinkimų proceso klausimai.....	15
5. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų procesas 1993-2004 m.: teisiniai ginčai ir jų sprendimas. Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimai šiuo laikotarpiu.....	37
6. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimo projektai.	50
Išvados.....	54
Santrauka.....	56
Summary.....	57
Literatūra.....	58

Ižanga

Atkūrus Lietuvos valstybės nepriklausomybę 1990 metais iškilo naujos Konstitucijos rengimo problema, tuo pačiu susidurta ir su Lietuvos Respublikos Prezidento (toliau – ir Prezidento, ir Respublikos Prezidento) institucijos įtvirtinimu. Neabejotina, kad įvairūs Prezidento teisinio statuso aspektai buvo nuolatiniame Lietuvos teisės mokslininkų, taip pat politikų ir visuomenės veikėjų dėmesio centre. Dabartinė politinė, ekonominė, socialinė, taip pat moralinė tautos ir valstybės raida verčia atkreipti dėmesį į Respublikos Prezidento vaidmenį valstybėje, jo įtaką, sprendžiant visuomenės ir valstybės problemas.

Pažymėtina, kad Prezidento teisinis statusas, jo rinkimų tvarka priklauso nuo daugelio aplinkybių. Esminę reikšmę turi Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – ir Konstitucijos) nuostata, kad Lietuva yra nepriklausoma demokratinė respublika. Pagal 1998-01-10 Konstitucinio Teismo nutarimą Lietuvos valdymo forma yra parlamentinė respublika, turinti tam tikrą prezidentinės respublikos bruožų.¹ Taigi valstybės valdymo forma lemia Prezidento galių apimtį ir taip pat jo rinkimų tvarką.

Konstitucijoje nustatyta, kad Respublikos Prezidentą renka Lietuvos Respublikos piliečiai penkeriems metams, remdamiesi visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise slaptu balsavimu (78 str.). Ši Konstitucijos nuostata reiškia, kad Respublikos Prezidentą renka tiesiogiai piliečiai, o ne parlamentas kaip daugelyje kitų parlamentinių respublikų.

Konstitucijos 77 str. nuostata, kad „Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas“, išsamiai neatskleidžia valstybės vadovo teisinės padėties bei vietos valstybės valdžių sistemoje, todėl dėl Respublikos Prezidento konstitucinio instituto diskutuoja tiek teisininkai, tiek politologai bei visuomenė. Publikacijos spaudoje, mokslinės konferencijos, politikos bei visuomenės veikėjų pasisakymai, o ir pati politinė, ekonominė, socialinė, taip pat moralinė tautos ir valstybės raida verčia atkreipti dėmesį į Respublikos Prezidentą ne tik kaip į vadovą, „sprendžiantį visuomenės ir valstybės problemas, bet ir kaip į veiklią stiprią asmenybę, kuri įkvėptų tautą. Kad ir kokios būtų Prezidento galios, kaip jis būtų renkamas, svarbu, kad jis būtų iškilus asmuo ir demokratas.“²

Nežiūrint to, kad Konstitucija *expressis verbis* įtvirtina tiesioginius Respublikos Prezidento rinkimus, pastaruoju metu politikų tarpe pasigirsta siūlymų teisę rinkti Prezidentą suteikti Seimui. Vadinasi, Respublikos Prezidento rinkimų tvarkos klausimai yra politinių bei teisinių diskusijų objektas, ir tai rodo, kad ši tema, nors nėra nauja Lietuvos teisės moksle, tačiau įgauna tam tikrą naujų aktualių aspektų.

Temos **aktualumą** rodo ir ta aplinkybė, kad Prezidento rinkimų teisinio reguliavimo klausimai ne kartą yra tapę Konstitucinio Teismo nagrinėjimo objektu. Konstitucinio Teismo suformuluoti doktrininiai teiginiai apie rinkimus kaip demokratijos institutą apskritai bei apie

¹ Valstybės žinios, 1998-03-13, Nr. 25-650.

² T. Valuckas: Prezidento rinkimai- asmenybės ilgesys. Lietuvos žinios. Vilnius, 2007.

Prezidento rinkimus konkrečiai taip pat rodo pasirinktos temos aktualumą, nes atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, šiuo metu yra parengti net keli Prezidento rinkimų įstatymo projektai.

Pažymėtina, kad atstatant Lietuvos nepriklausomybę buvo akcentuotas teisinio reguliavimo tęstinumo principas. Šis principas yra reikšmingas ir nagrinėjant pasirinktą temą. Todėl svarbu apžvelgti, kaip prieškario konstitucijose buvo reglamentuojama Respublikos Prezidento rinkimų tvarka bei kiti Prezidento teisinio statuso klausimai.

Valstybės Prezidento konstitucinis institutas pirmą kartą buvo numatytas 1919 metų balandžio 4 d. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniuose dėsniuose. Sudėtinga valstybės kūrimo situacija lėmė tai, kad Prezidentas buvo svarbiausia valstybės institucija. 1920 m. Laikinojoje Lietuvos Konstitucijoje, kuri rėmėsi tuo laikotarpiu Europoje paplitusia seimokratijos doktrina, Prezidento statusas pasikeitė iš esmės. Tai rodo ta aplinkybė, jog Prezidentas nebuvo renkamas, o pareigas ėjo Steigiamojo Seimo Pirmininkas. Panašus Prezidento statusas išliko ir 1922 m. Konstitucijoje.

Nauja 1928 metų Konstitucijos reforma leido sustiprinti Prezidento įgaliojimus. Respublikos Prezidento statusas pagal šią Konstituciją galėjo netrukdomai būti įgyvendinamas istorinio fakto, jog Seimas nebuvo renkamas iki 1936 metų birželio 9-10 d. akivaizdoje³.

1938 metų Konstitucija Lietuvos Respublikos Prezidentą įvardijo kaip reikšmingiausią, didžiausius įgaliojimus turinčią valstybės instituciją. Seimas galėjo priimti tik įstatymų projektus. Ar projektas taps įstatymu, priklausė nuo Prezidento.

1991 metų pabaigoje Respublikos Prezidento konstitucinės institucijos tema buvo pagrindinė naujosios Konstitucijos rengimo problema. Susipriešinimas šiuo klausimu buvo toks didelis, jog Prezidento pareigybės problema buvo bandyta spręsti 1992 metų gegužės 23 d. referendumu. Šiam referendumui nesukėlus teisinių pasekmių, kontroliuojančioms politinėms grupuotėms nelengvai pavyko susitarti dėl Prezidento konstitucinio statuso⁴.

Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas (6 str.). Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje ne kartą yra akcentavęs, kad visos Konstitucijos nuostatos tarpusavyje yra susijusios, viena kitą papildo, todėl nagrinėjant pasirinktą temą nepakanka analizuoti tik Konstitucijos VI skirsnio, įvirtinančio Prezidento teisinio statuso nuostatas, bet būtina aptarti ir kitas Konstitucijos nuostatas, turinčias įtaką Prezidento statusui ir jo rinkimų tvarkai.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Apžvelgti Prezidento institucijos atsiradimo istorines prielaidas bei Prezidento rinkimų tvarkos pokyčius skirtingais Lietuvos valstybingumo etapais; panagrinėti Prezidento teisinio reguliavimo nustatymo problemas rengiant 1992 m. Konstituciją; išanalizuoti Prezidento rinkimų proceso teisinį reguliavimą bei kylančias problemas; aptarti

³ M. Maksimaitis, S. Vansevicius. Lietuvos TSR valstybės ir teisės istorija. Vilnius, 1979, p. 152

⁴ P. Vinkleris, Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius, 2002, p. 9

Konstitucinio Teismo jurisprudenciją analizuojamu klausimu; apžvelgti Prezidento rinkimų įstatymo aktualiausias pakeitimus ir pakeitimų projektus.

Darbo metodai. Pasirinktai temai atskleisti naudoti istorinis metodas (analizuojant prieškarį Lietuvos Prezidento rinkimų tvarką); taip pat lyginamasis, sisteminis, statistinis metodai, kurių pagalba atskleisti įvairūs Prezidento rinkimų teisinio reguliavimo aspektai.

Rašant magistro darbą, vadovautasi prieškarį Lietuvos Konstitucijų ir dabar galiojančios Konstitucijos nuostatomis, Prezidento rinkimų įstatymo įvairiomis redakcijomis bei siūlomų pakeitimų projektais, Konstitucinio Teismo nutarimais Prezidento rinkimų klausimais, E. Šileikio, P. Vinklerio, V. Vaičiūčio, A. Eidinto, K. Jovaišos ir kitų teisės specialistų darbais.

Darbą sudaro šešios dalys. Pirmojoje aptariami istoriniai Respublikos Prezidento rinkimų tvarkos aspektai; antrojoje analizuojama Prezidento institucijos įteisavimo problema 1990 m. atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę. Trečioji darbo dalis skirta aptarti 1992 m. Konstitucijos rengimo etapams, kiek tai susiję su Prezidento statusu ir jo rinkimų tvarka, o ketvirtoji – Prezidento rinkimų teisinio reguliavimo bei probleminių prezidento rinkimų proceso klausimams aptarti. Penktojoje darbo dalyje analizuojamas Prezidento rinkimų procesas 1993-2004 m., o šeštojoje – Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimo projektai.

1. Istorinės Lietuvos Respublikos Prezidento institucijos Lietuvoje atsiradimo prielaidos bei prezidento rinkimų tvarka prieškario Lietuvoje

Prezidento rinkimų tvarka neabejotinai turi įtakos Prezidento statusui, todėl analizuojant prieškario Lietuvos Konstitucijų nuostatas, įtvirtinusias Prezidento teisinį statusą, taip pat aptariama ir Prezidento rinkimų tvarka.

1918 m. lapkričio 2 d. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniuose dėsniuose Prezidentas kaip valstybės institucija nebuvo numatyta. Tai pirmą kartą buvo įtvirtinta 1919 m. balandžio 4 d. priimtoje Konstitucijoje. Bendrojoje dalyje išvardinta, kas sudaro vyriausiuosius valstybės valdžios organus. Juos sudaro Valstybės Prezidentas, Valstybės Taryba, Ministrų kabinetas. Steigiamasis Seimas dar nebuvo išsprendęs valstybės valdymo formos. Prezidentą rinko Valstybės Taryba. Jo kadencija nebuvo apribota jokių konstituciniu terminu⁵. 1919 m. balandžio mėnesį įsteigus Prezidento instituciją, Valstybės Taryba Prezidentu išrinko teisininką, atstovavusį tautininkams, Antaną Smetoną.

1920 m. gegužės 15 d. susirinkęs Steigiamasis Seimas priėmė rezoliuciją „Dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės“, kurioje Lietuva buvo paskelbta demokratine respublika. 1920 m. birželio 10 d. priimta nauja Laikinoji Lietuvos Valstybės Konstitucija. Tuo metu valstybėje vyko intensyvus kuriamasis darbas. Laikinojoje Konstitucijoje vietoj Konstitucijos Pamatiniuose Dėsniuose vartoto Valstybės Prezidento instituto įvestas Respublikos Prezidento institutas. Laikinosios Lietuvos valstybės Konstitucijos II skirsnyje 7 paragrafe nurodyta, kad Prezidentą renka *Steigiamasis Seimas*. Nuo Laikinosios Lietuvos Konstitucijos įsigaliojimo prasidėjo Lietuvos Seimų galia. Steigiamasis Seimas buvo pirmoje vietoje. Seimui nebuvo numatytas joks kadencijos terminas, todėl Seimas buvo absoliutus. Seime netgi buvo iškilusi diskusija apie prezidento institucijos reikalingumą. Pasiekus kompromisą, nutarta, kad Steigiamasis Seimas Prezidento nerenka, o jo funkcijas paveda Seimo pirmininkui. Prezidento pareigas ėjo Seimo Pirmininkas Aleksandras Stulginskis, oficialius raštus pasirašydamas „e. Prezidento pareigas“.

1920 m. birželio 10 d. Laikinojoje Konstitucijoje daug tiksliau nei 1919 m. balandžio 4d. Pamatiniuose Dėsniuose realizuojamas valdžių atskyrimo principas. Tai – šios Laikinosios Konstitucijos pozityvus bruožas. Tačiau pagal ją Prezidentas kaip valstybės institucija buvo sumenkinta taip smarkiai, jos Respublikos Prezidentas net realizuojant vykdomąją valdžią pagrindinę vietą užleido Ministerių kabinetui, todėl Prezidento kaip valstybės institucijos potencialas, kuris valstybėje gali būti reikšmingas, buvo nepanaudotas. „Tiek 1919 m. balandžio 4 d. Konstitucijos Pamatiniai dėsniai, tiek 1920 m. birželio 10 d. Laikinoji Konstitucija nesukūrė Prezidento statuso modelio, į kurį būtų tikslinga atsigręžti tobulinant dabartinį Respublikos

⁵ P. Vinkleris. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius, 2002, p.24

Prezidento statusą.⁶ Diskusija dėl prezidento institucijos įsiliepsnojo 1922 m., svarstant Lietuvos nuolatinės konstitucijos projektą. Steigiamajam Seimui buvo svarbu parengti naujosios valstybės pagrindus. Naująją Lietuvos Valstybės Konstituciją Steigiamasis Seimas priėmė 1922 m. rugpjūčio 1 d. Tai buvo pirmoji nuolatinė Lietuvos valstybės Konstitucija. Didžiąją daugumą balsų sudarė Lietuvos Krikščionys demokratai. Dešinėsios politinės partijos (tautininkai, krikščionys demokratai) pasisakė už tai, kad prezidento rankose būtų sutelkta kuo didesnė valdžia.

Antanas Smetona rašė, kad „prezidentūra yra kur kas lankstesnė negu monarchija. Tačiau jis gali būti partiškas, pataikauti jai išrinkusiai partijai. Taigi trumpą laiką būdamas valdžios priešakyje, jis negalys turėti tokio autoriteto kaip karalius, negalys įsigilinti kaip reikiant į valstybės reikalus. Antanas Smetona teigė, kad prezidento rinkimas kas keleri metai įneša daug nerimo ir suerzina visuomenę. Jis kritikavo nuostatą, kad nežinia kodėl prezidentavęs trejus metus jis vėl negali būti perrinktas. Jo nuomone, taip rinktas prezidentas bus ne viso krašto, o tik viešpataujančių Seimo partijų prezidentas. Antanas Smetona pasisakė už tai, jog visa šalis, o ne Seimas rinktų prezidentą.“⁷

Pagal 1922 m. Konstitucijos 40 paragrafą Respublikos Prezidentas yra sudėtinė Vyriausybės dalis. Jis *renkamas Seimo slaptu balsavimu absoliučia atstovų balsų dauguma*. Jo kadencija – trys metai, kaip ir Seimo. Tas pats asmuo Respublikos Prezidentu negali būti renkamas ilgiau kaip dviem kadencijoms. Prezidentas gali būti atstatydamas 2/3 visų atstovų balsų dauguma. Konstitucijos IV skirsnyje 43 paragrafe nustatyta, kad „Respublikos Prezidentu gali būti renkamas kiekvienas Lietuvos pilietis, kuris gali būti renkamas atstovu į Seimą ir ne jaunesnis kaip 35 metų“.⁸

Pagal 1922 m. Konstituciją Respublikos Prezidentas yra priklausomas nuo Seimo valios per du konstitucinės teisės institutus: per Respublikos Prezidento rinkimų būdą ir per Respublikos Prezidento kadencijos priklausomybę nuo Seimo valios. Respublikos Prezidentu Aleksandras Stulginskis 1922 m. lapkričio 13 d. pirmosios kadencijos Seimo buvo išrinktas tik balsavusiųjų balsų dauguma, nepasiekusia visos Seimo sudėties balsų daugumos. Dėl to opozicija nepripažino Aleksandro Stulginskio teisėtai išrinktu Prezidentu ir nuolat kvestionavo jo įgaliojimų teisėtumą, nes Prezidentą išrinkti reikėjo absoliučios visų, o ne dalyvaujančių posėdyje Seimo narių daugumos.

Taigi Prezidentas nebuvo konstitucinė institucija, galėjusi varžyti nepaprastai didelę Seimo galią. Todėl Prezidento padėtis buvo viena iš priežasčių, dėl kurios Lietuvos valstybės santvarka pavirto į demokratiją. „Kas nusipelnė dėmesio, tai Respublikos Prezidento konstitucinė teisė atiduoti Seimo priimtą ir jau paskelbtą konstitucijos pakeitimą ar papildymą Tautos referendumui“.⁹ „Konstitucija įtvirtino Respublikos Prezidento instituciją, nors ji ir buvo priklausoma nuo Seimo, tačiau buvo įteisinta demokratija kaip valstybingumo simbolis ir vertybė.

⁶ P. Vinkleris. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius, 2002, p. 30.

⁷ A. Eidintas. Lietuvos Respublikos Prezidentai. Kaunas, 1991, p.63.

⁸ K. L. Valančius. Lietuvos valstybės Konstitucijos. Vilnius, 2001, p. 28.

⁹ P. Vinkleris. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius, 2002, p. 35.

Su Aleksandro Stulginskio vardu siejamas pirmasis atgimusios valstybės įsitvirtinimo pasaulyje laikotarpis.

Autoritarinio režimo Lietuvoje istorine pradžia laikytina 1927 m. birželio 10 d. Po 1926 m. perversmo parlamentas jau nebuvo centrinė politinio gyvenimo Lietuvoje institucija. Nauja Konstitucija paskelbta 1928 m. gegužės 15 d. Respublikos Prezidento aktu, nesilaikant Konstitucijos pakeitimo ir papildymo procedūros, nustatytos Konstitucijos nuostatomis. Kai 1926 m. birželio 7 d. Lietuvos Respublikos Trečiasis Seimas Prezidentu išrinko dr. Kazį Grinių, tuomet Seimo daugumą sudarė kairiosios jėgos – valstiečiai liaudininkai ir socialdemokratai. Jų suformuota vyriausybė vykdė liberalias reformas. Kai kurių jėgų nepasitenkinimu pasinaudojo tautininkai ir krikščioniškosios partijos, remiamos karininkijos. 1926 m. gruodžio 17 d. Kazys Grinius buvo priverstas atsistatydinti. Taigi 1926 m. gruodžio 19 d. Respublikos Prezidentu tapo Antanas Smetona, išlaikęs Prezidento postą 14 metų.

Aptariant 1928 metų Lietuvos Konstituciją, matyti, kad „konstitucinėmis nuostatomis buvo stiprinama Respublikos Prezidento konstitucinė padėtis:

- Respublikos Prezidentas renkamas ne Seimo, o teisinės tautos per specialiai tam tikslui *ad hoc* išrinktus rinkikus;
- Respublikos Prezidento kadencija yra pailginama iki septynerių metų. Šis tautos rinkimų titulas turėjo daug reikšmės Respublikos Prezidento autoritetui, jis tapo visos tautos pasitikėjimo asmeniu, o Seimo narių mandatas nebuvo tikrinamas visos teisinės tautos balsavimu;
- Respublikos Prezidento kadencijų skaičius neberibojamas, o tai reiškia jog Respublikos Prezidentas perrenkamas iki gyvos galvos;
- politinė Respublikos Prezidento atsakomybė Seimui iš viso naikinama.¹⁰

Konstitucijoje buvo nurodyta, kad Prezidentą rinko „ypatingieji tautos atstovai, renkami valsčių, apskričių ir miestų tarybų narių ir tų, kurie, dalyvaudami tų tarybų posėdžiuose, turėjo sprendžiamąjį balsą.“¹¹ Konstitucijoje buvo akcentuota, kad Prezidentu galėjo būti renkamas kiekvienas Lietuvos pilietis, kuris galėjo būti renkamas atstovu į Seimą ir yra ne jaunesnis kaip 40 metų amžiaus. Įsidėmėtina, kad 1928 m. Konstitucija išbraukė valstybės Prezidento rinkimus iš Seimo kompetencijos ir nustatė, kad Prezidentas yra renkamas tautos. Taigi ši Konstitucija įtvirtino Prezidento nepriklausomumo nuo Parlamento principą.

1928 metų Konstitucijoje buvo nuostata, kad per 10 metų bus atsiklausta Tautos dėl šios Konstitucijos tinkamumo. Tačiau ši Konstitucijos nuostata realiai nebuvo įvykdyta ir Respublikos ketvirtasis Seimas, neatsiklaęs Tautos, 1938 metais vasario 11 d. priėmė naują Konstituciją. Tai

¹⁰ P. Vinkleris. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius, 2002 p. 35.

¹¹ K. L. Valančius. Lietuvos valstybės Konstitucijos. Vilnius, 2001, p.7.

buvo šeštoji Lietuvos valstybės Konstitucija. Ji įsigaliojo apie tai Prezidentui paskelbus 1938 m. gegužės 12 d.

Pagal šią Konstituciją valdžia valstybėje yra viena ir nedaloma ir ją vykdo Prezidentas. 1938 m. Konstitucijos I skyriaus 3 straipsnyje buvo įtvirtinta Lietuvos valstybės valdymo forma – Respublika. Jos priešakyje yra respublikos Prezidentas. Konstitucijos X skyriaus 62 straipsnis reglamentavo Prezidento rinkimų tvarką. Pagal Konstituciją Prezidentu galėjo būti pilietis, sulaukęs 40 metų amžiaus. Prezidentą rinko Tautos atstovai septynerių metų kadencijai. Minėtas konstitucines nuostatas apie Prezidento rinkimų tvarką detalizavęs Prezidento rinkimų įstatymas nustatė, jog į Prezidentus galėjo būti siūlomas ne vienas kandidatas, tačiau realiai jis buvo tik vienas (Antanas Smetona) ir, be jokios abejonės, jis buvo išrinktas. Prezidento teisinio statuso išskirtinumą rodė ir Konstitucijoje įtvirtintas absoliutus jo imunitetas.

Taigi lyginant aptartas Lietuvos Konstitucijas, matyti, kad Prezidento rinkimų Parlamente tvarka paskutinėse Konstitucijose buvo pakeista tiesioginiais rinkimais, o tai, be abejo, išplėtė Prezidento įgaliojimus Seimo atžvilgiu.

2. Lietuvos Respublikos Prezidento institucijos įteisinimo problema 1990 m. atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę

1990 m. kovo 11 d. buvo priimtas aktas „Dėl Lietuvos nepriklausomos Valstybės atstatymo“. Jame buvo konstatuota, kad atstatoma nepriklausoma Lietuvos Valstybė ir kad šiuo aktu Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba pradeda realizuoti visą valstybės suverenitetą. Pažymėtina, kad Lietuvos Valstybės atkūrimas buvo grindžiamas valstybės tęstinumo idėja. Tai ryškiausiai atsispindėjo įstatymo „Dėl 1938 metų gegužės 12 dienos Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo“ nuostatose. Įstatymo 3-4 dalyse buvo įtvirtinta, jog yra atnaujinamas 1938 m. gegužės 12 d. Lietuvos Konstitucijos veikimas visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje, sustabdant galiojamą tų šios Konstitucijos skyrių bei skirsnių, kurie reglamentuoja Respublikos Prezidento, Seimo, Valstybės Tarybos ir Valstybės kontrolės statusą, 1938 m. Konstitucijos galiojimo atstatymas pats savaime neatkuria Lietuvos Respublikoje iki 1940 m. birželio 15 d. veikusiu įstatymų.¹²

Akcentuotina, jog atstačius 1938 m. gegužės 12 d. Konstitucijos veikimą Respublikos Prezidento institutas nebuvo atkurtas. Iškart po įstatymo „Dėl 1938 m. gegužės 12 d. Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo“ Aukščiausioji Taryba - Atkuriamasis Seimas priėmė įstatymą „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio įstatymo“. Šio įstatymo pirma dalimi buvo sustabdytas 1938 m. gegužės 12 d. Lietuvos Konstitucijos galiojimas, o antra dalimi patvirtintas Lietuvos Respublikos Laikinis Pagrindinis įstatymas.¹³ Laikinis Pagrindinis įstatymas Prezidento kaip valstybės institucijos nenumatė. Šiame įstatyme nustatyta, kad valstybinę valdžią Lietuvoje vykdo Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir Teismas.¹⁴

Teisiškai atkūrus Lietuvos nepriklausomą valstybę, iškilo būtinybė rengti nuolatinei Lietuvos Konstitucijai. Vieną iš Konstitucijos projektų 1990 m. gegužės mėn. parengė Lietuvos teisininkų ir filosofų draugijų autorinė grupė. Pagal ją vykdomoji valdžia turėtų priklausyti Respublikos Prezidentui, kuris turėtų formuoti vyriausybę.

1990 m. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimu buvo sudaryta darbo grupė, turėjusi parengti Konstitucijos Metmenis. Tai būsimos valstybės Konstitucijos savotiška vizija, kurioje turėjo būti įtvirtinta galima valstybės institucijų sąranga,

¹² Įstatymas „Dėl 1938 m. gegužės 12 d. Konstitucijos galiojimo atstatymo“, „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios“, 1990, Nr. 9-223.

¹³ Įstatymas „Dėl Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“, „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios“, 1990, Nr. 9-224.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Laikinis Pagrindinis įstatymas, „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios“, 1990, Nr. 9-224.

valstybės veiklos principai, žmogaus teisės ir laisvės bei kiti būsimai Konstitucijai reguliuoti priskirtini klausimai.

Aukščiausios Tarybos darbo grupė 1991 m. baigė rengti Konstitucijos projekto metmenis. Pagal šiuos metmenis Lietuvos valstybės valdžią įgyvendina Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, taip pat Teismas. Prezidentui tenka vykdomosios valdžios funkcijos. Numatomi du alternatyvūs Respublikos Prezidento rinkimų būdai: Respublikos Prezidentą renka arba Seimas slaptu balsavimu, arba piliečiai, remdamiesi visuotine, lygia bei tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu. Metmenys įtvirtino parlamentinį valdymo modelį su Seimu kaip svarbiausiu konstituciniu organu.

Minėtai grupei tebedirbant buvo paskelbtas LDDP Tarybos sudarytos Komisijos Konstitucijos projektas, kuriame stipriausias konstitucinis institutas turėtų būti Seimas, jis taip pat aukščiausias tautos atstovavimo organas. Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė- vykdomoji bei tvarkomoji valdžia. Prezidentą renka speciali rinkikų kolegija, susidedanti iš Lietuvos Respublikos Seimo deputatų ir aukštesnės pakopos vietos savivaldybės tarybos deputatų. Alternatyviai Prezidentą galėtų rinkti tauta tiesioginiu balsavimu.

Konstitucijos rengimo istorijoje žinomas ir vadinamasis L. Vaiman- B. Džonsono Lietuvos Respublikos Konstitucijos projektas. Jie buvo darbo grupės konsultantai. Prezidento kadencija pagal šį projektą nustatoma šešeriems metams, tačiau Prezidentas gali būti renkamas tik vienai kadencijai. Tai daroma visuotiniuose rinkimuose.

Matome, kad buvo paskelbti trys būsimosios Konstitucijos projektai: (1) Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos - Atkuriamojo Seimo Prezidiumo darbo grupės parengti Konstitucijos koncepcijos metmenys, (2) LDDP tarybos sudarytos komisijos Konstitucijos projektas ir (3) Vaiman-Džonsono Konstitucijos projektas. Šie projektai buvo paskelbti tuo metu, kai naujų valstybės konstitucinių pagrindų problema dar nebuvo tapusi pagrindiniu naujosios valdžios uždaviniu. Nuo Nepriklausomybės paskelbimo 1990 m. kovo 11 d. iki 1991 m. rugpjūčio 21 d. buvo valstybingumo apgynimo ir Nepriklausomybės išsaugojimo laikotarpis.

3. Prezidento teisinio statuso ir jo rinkimų klausimai atskirais 1992 m. Konstitucijos rengimo etapais

Reikšmingas įvykis Lietuvos valstybės gyvenime buvo 1991 m. pasiektas tarptautinis Lietuvos valstybės pripažinimas. Toliau buvo diskutuojama dėl būsimos Konstitucijos svarbiausių nuostatų ir pirmiausia dėl valstybės formos, o tuo pačiu ir Respublikos Prezidento konstitucinių galių bei rinkimų tvarkos. Aukščiausioji Taryba - Atkuriamasis Seimas priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos konstitucingumo raidos“, kuriame buvo nustatyti pagrindiniai Lietuvos Respublikos Konstitucijos rengimo etapai. Iki 1992 m. sausio 1 d. turėjo būti sudaryta Aukščiausiosios Tarybos - Atkuriamojo Seimo deputatų laikinoji Konstitucijos rengimo komisija, turėjusi pateikti Konstitucijos svarstymo etapų projektą. Konstitucijos projekto rengimo laikotarpiu visuomenėje, politinėse partijose, politiniuose visuomeniniuose judėjimuose ir pačioje Laikinojoje komisijoje Konstitucijai parengti neretai buvo reiškiami prieštaringi požiūriai į Lietuvos Respublikos konstitucinių institutų sanklodą, jų sąveiką, taip pat į daugelį kitų konstitucinių problemų. Diskusijos vyko ir dėl Prezidento institucijos atkūrimo.

Buvo siūloma, kad Respublikos Prezidentas pagal Laikinojo Pagrindinio įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą yra aukščiausias vykdomosios valdžios pareigūnas ir vykdomosios valdžios vadovas. Jis renkamas penkeriems metams, jo kadencijų skaičius apribotas ne daugiau kaip dviem kadencijom iš eilės.

Pagal Laikinojo Pagrindinio įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymą Respublikos Prezidentas pagal jam suteikiamus įgaliojimus yra pakankamai stiprus Prezidentas. Lietuvos Sąjūdis siekė greito Respublikos Prezidento institucijos įtvirtinimo. Nepaisant tokių norų ir siekių, dar buvo parengti trys naujosios Lietuvos Respublikos Konstitucijos projektai. Juos rengiant vadovautasi 1938 metų Konstitucija.

1991 m. gruodžio 10 d. Aukščiausioji Taryba - Atkuriamasis Seimas priėmė nutarimą „Dėl Laikinosios Komisijos Konstitucijos projektui parengti sudarymo“, pagal kurią ši komisija buvo įpareigota iki 1992 m. kovo 15 d. pateikti Aukščiausiajai Tarybai - Atkuriamajam Seimui Konstitucijos projekto variantą.¹⁵ Pirmininku buvo patvirtintas teisininkas Kęstutis Lapinskas. Numatyti šeši rengimo etapai. Kuriant Konstitucijos projektą buvo siekiama apibendrinti tarpukario Lietuvos valstybingumo patirtį. Pagal projektą – Respublikos Prezidentas renkamas visuotiniuose rinkimuose ketverių metų kadencijai ir ne daugiau kaip dviem kadencijoms. Prezidento rinkimai turi vykti kartu su Seimo rinkimais.

Daugelis šio projekto nuostatų įėjo į naujosios Konstitucijos tekstą. Projekte Prezidento įgaliojimai nebuvo lygiaverčiai išaukštintam Seimui.

¹⁵ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl laikinosios komisijos Konstitucijos projektui parengti sudarymo“. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios“. 1991, Nr. 36-978.

1992 m. kovo 12 d. Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas priėmė nutarimą, jog referendumas dėl Respublikos Prezidento kaip valstybės institucijos atkūrimo įvyks 1992 m. gegužės 23 d. Tuo pat metu prasidėjo alternatyvinio Konstitucijos projekto kūrimas.

Pagal Lietuvos Sąjūdžio koalicijos „Už demokratinę Lietuvą“ konstitucinės reformos strategiją Prezidento institucija turėjo būti atkurta kuo greičiau. Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento“ projekte ir įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo pakeitimo ir papildymo atkuriant Lietuvos Respublikos Prezidento instituciją“ projekte numatyta, kad Prezidentas yra valstybės vadovas, Prezidentas atstovauja valstybei. E s m i n i s šio projekto bruožas- Prezidento galia Vyriausybės atžvilgiu.¹⁶ Tačiau šiems projektams 1992 m. gegužės 23 d. vykusiame referendume nebuvo pritarta.

Norint garantuoti Prezidento veiksmingumą jam atliekant savo pareigas, Sąjūdžio koalicijos projekte numatoma, jog Respublikos Prezidento pareigas gali užimti ne vyresnis kaip šešiasdešimt penkerių metų amžiaus asmuo.¹⁷

Abu Konstitucijos projektai- Aukščiausiosios Tarybos komisijos ir Sąjūdžio koalicijos-Prezidento instituciją numatė su besiskiriančiais įgaliojimais. Kadangi referendume , vykusiame 1992 m. gegužės 23 d. Prezidento institucijos įtvirtinimui nebuvo pritarta, toliau vyko Aukščiausios Tarybos komisijos ir Sąjūdžio koalicijos projektų dėl konstitucinių problemų derinimas grupės posėdžiuose. Konstitucinių problemų derinimo grupės protokole vienoje iš dalių yra dalis „Dėl Prezidento“, kur numatyti Prezidento statuso reguliavimo pradmenys, Prezidento įgaliojimai, kurie nėra reikšmingesni už Seimui teikiamus įgaliojimus.

Sąjūdžio koalicija „Už demokratinę Lietuvą“ pateikė antrąjį Konstitucijos projektą, nors grupėje buvo sutarta teikti bendrąjį projektą. Šis projektas nedaug kuo skyrėsi nuo pirmojo koalicijos projekto: vienas iš skirtumų, kad nebenumatomas amžiaus cenzas Prezidentu rinkti ne vyresnį kaip 65 metų amžiaus asmenį.

Naujos Konstitucijos projektas buvo priimtas remiantis derinimo grupės nuostatomis, atsižvelgiant į pareikštą visuomenės nuomonę ir į Konstitucijos metmenų pagrindines nuostatas. Taip buvo parengtas naujas Konstitucijos projektas.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, kurią Lietuvos Respublikos piliečiai priėmė 1992 m. gegužės 25 d. referendume, išreikšta Tautos valia išsaugoti savo identitetą.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 straipsnyje užfiksuotas istorinio teisingumo aktas- nepriklausomos valstybės atkūrimas- ir kartu nustatyta teisingausia šiuolaikinės visuomenės politinės organizacijos forma- demokratinė respublika. Šis Konstitucijos straipsnis svarbus konstitucingumo raidos požiūriu. Jame įtvirtinta Tautos valia, kurią ji išreiškė 1991 m. vasario 9 d.

¹⁶ Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento“ projektas ir įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo pakeitimo ir papildymo atkuriant Lietuvos Respublikos Prezidento instituciją“ projektas, „Lietuvos aidas“, 1992, Nr. 88, p. 5-6.

¹⁷ Lietuvos Respublikos konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento“ projektas, „Lietuvos aidas“, 1992, Nr. 88, p.5.

per visuotinę apklausą (plebiscitą), kai daugiau kaip trys ketvirtadaliai piliečių, turinčių aktyviają rinkimų teisę, slaptu balsavimu pasisakė už tai, kad „Lietuvos valstybė būtų nepriklausoma demokratinė respublika“.¹⁸ Konstitucijos 4 str. įtvirtino nuostatą, kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus atstovus. Konstitucijos 55-58, 78-81 ir 119 str. reglamentuoja atitinkamai Seimo narių, Respublikos Prezidento, savivaldybių narių rinkimus, nustato reikalavimus kandidatams į Seimo narius ir į Respublikos Prezidento vietą. Konstitucijos VI skirsnyje įtvirtintos Respublikos Prezidento konstitucinės nuostatos. Respublikos Prezidento pareigybę atkūrė 1992 m. spalio 25 d. referendume priimta Konstitucija.

¹⁸ K. Jovaišas, „Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė“ 1-8 straipsnių komentaras“, Teisės problemos, Vilnius, 2000 Nr. 1, p. 5.

4. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų teisinis reguliavimas bei probleminiai prezidento rinkimų proceso klausimai

Demokratiniai rinkimai yra esminis demokratinio valstybės režimo požymis, nes tik demokratiškų rinkimų pagalba išrinkti Tautos ir Valstybės atstovai suteikia šioms valstybės institucijoms teisėtumo ir legitimumo požymius.

Konstitucines nuostatas apie Prezidento rinkimą detalizuoja Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas, kuris Seime buvo priimtas 1992 m. gruodžio 22 d. ir įsigaliojo nuo 1993 m. sausio 1 d. Šis įstatymas buvo keistas ir pildytas. Tai darbe analizuojama išsamiau.

1992 m. Konstitucijoje yra numatyti trijų rūšių bendranacionaliniai rinkimai: Seimo, Respublikos Prezidento ir Savivaldybių tarybų. Pagrindiniai Respublikos Prezidento rinkimų principai įtvirtinti Konstitucijos VI skirsnyje. Konstitucinėse nuostatose numatyti reikalavimai kandidatams, jų kėlimo tvarka, rinkimų vykdymo laikas bei rinkimų rezultatų nustatymo tvarka.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 78 straipsnio 2 dalyje bei Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1 straipsnyje įtvirtinta, kad Respublikos Prezidentą renka Lietuvos Respublikos piliečiai penkeriems metams, remdamiesi visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu.

Konstitucinis Teismas išvadoje „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento paklausimo, ar per 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas“ 2004 m. lapkričio 5 d. konstatavo, kad demokratiški rinkimai yra svarbi piliečių dalyvavimo valdant valstybę forma, kartu ir būtinas valstybės politinių atstovaujamųjų institucijų formavimo elementas. Rinkimai negali būti laikomi demokratiškais, o jų rezultatai- legitiminiais ir teisėtais, jeigu rinkimai vyksta paminant Konstitucijoje įtvirtintus demokratiškų rinkimų principus, pažeidžiant demokratines rinkimų procedūras.¹⁹ Konstitucinis Teismas šioje išvadoje taip pat akcentavo, kad įstatymų leidėjas, reguliuodamas rinkimų santykius, negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris sudarytų prielaidas už rinkėją balsuoti kitam asmeniui (nebent rinkėjas šios savo konstitucinės teisės dėl sveikatos būklės negalėtų įgyvendinti pats). Asmeninis (tiesioginis) balsavimas- viena iš lemiamų laisvo, taigi ir demokratiško, rinkėjų valios reiškimo garantijų.²⁰

Tiesioginė rinkimų teisė- tai rinkėjų teisė ir reali galimybė per rinkimus balsuoti už ar prieš kandidatą be tarpininkų, tiesiogiai, t. y. rinkėjai turi galimybę asmeniškai užpildyti rinkimų biuletenį ir taip savo valios išraiška tiesiogiai daryti įtaką rinkimų rezultatams.

¹⁹ Konstitucinio Teismo 2004m. lapkričio 5 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento paklausimo, ar per 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas“, „Valstybės žinios“, 2004, Nr. 163-5955.

²⁰ Konstitucinio Teismo 2004-11-05 išvada „Dėl Respublikos Prezidento paklausimo, ar per 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 163-5955.

Slaptas balsavimas suprantamas kaip prielaida ir sąlyga rinkėjui asmeniškai ir slaptai, laisvai ir nekontroliuojamai, be jokio išorinio poveikio ar spaudimo išreikšti savo valią, t. y. balsuoti ar nebalsuoti už kurį nors kandidatą ar kandidatų sąrašą. Šio rinkimų principo įgyvendinimas reikalauja, kad rinkėjui būtų sudarytos sąlygos slaptai ir netrukdomai užpildyti biuletenį.

Konstitucijos 78 str. įtvirtino nuostatą, kad Respublikos Prezidentu gali būti renkamas Lietuvos pilietis pagal kilmę, ne mažiau kaip trejus pastaruosius metus gyvenęs Lietuvoje, jeigu jam iki rinkimų dienos yra suėję ne mažiau kaip keturiasdešimt metų ir jeigu jis gali būti renkamas Seimo nariu. Toks pats reikalavimas įtvirtintas ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 2 str. „Teisė būti kandidatu į Lietuvos Respublikos Prezidentus.

Kandidatas turi atitikti nurodytas sąlygas Konstitucijos 78 str. 1 dalyje. Taip pat turi būti surinkęs ne mažiau kaip 20 000 jį remiančių rinkėjų parašų.

Paskutiniai šių sąlygų, reikalaujanti, kad kandidatas į Respublikos Prezidentus atitiktų formalius reikalavimus, nustatomus kandidatui į Seimo narius, suponuoja kandidatui į Respublikos Prezidentus papildomus reikalavimus. Konstitucijos 56 str. numato, kad kandidatas į Respublikos Prezidentus turi būti:

- nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei;
- nuolat gyvenantis Lietuvoje;
- baigęs atlikti bausmę pagal teismo paskirtą nuosprendį;
- nepripažintas teismo neveiksniu.

Konstitucijos 78 str. 1 dalis numato, kad kandidatas į Prezidentus turi būti ne mažiau kaip trejus metus gyvenęs Lietuvoje. Konstitucijos 56 str. 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad kandidatas turi nuolat gyventi Lietuvoje. Lietuvos Respublikos 1995m. gruodžio 12 d. įstatymo „Dėl asmenų, laikomų nuolat gyvenančiais arba gyvenančiais Lietuvos Respublikoje“ 2 str. buvo įtvirtinta nuostata, nurodanti, kad nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvos Respublikoje laikomas Lietuvos Respublikos pilietis, kuris faktiškai gyvena Lietuvoje ne mažiau kaip pastaruosius vienerius metus. Nuolatinio gyvenimo faktą įrodo įrašas apie nuolatinę gyvenamąją vietą piliečio pase. Valstybės institucija gali pareikalauti papildomos informacijos, jei kyla abejonė, ar asmuo faktiškai gyvena Lietuvos Respublikoje.²¹ Paminėtina, kad šis įstatymas yra netekęs galios, dabartiniu metu minėti klausimai reglamentuojami Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatyme.

Kandidato užimti Respublikos Prezidento pareigybę *sėslumo cenzas* – vienas probleminių Konstitucijos taikymo, aiškinimo ir įstatyminio detalizavimo klausimų. Konstitucijoje tiesiogiai nekalbama apie *faktini* gyvenimą Lietuvoje absoliučiai visą trejų pastarųjų metų laikotarpį (nė dienos ar savaitės nepraleidžiant užsienio valstybėse), t. y. iš esmės įstatymų leidėjui suteikiama

²¹ Asmenų, laikomų nuolat gyvenančiais arba gyvenančiais Lietuvos Respublikoje, įstatymas. Valstybės žinios, 1995, 106-2348.

teisė nustatyti kriterijus, pagal kuriuos kiekvienu konkrečiu atveju galima objektyviai spręsti apie gyvenimo Lietuvoje trukmę.

Atkurtos Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme prieš pirmuosius Prezidento rinkimus buvo įtraukta nuostata, jog į Lietuvos Respublikos piliečio gyvenimo Lietuvoje laikotarpį įskaitomas laikas, praleistas už Lietuvos Respublikos ribų, jei tai susiję su politine tremtimi ar įkalinimu už politinius įsitikinimus iki 1990 m. kovo 11 d., darbu diplomatinėse tarnybose bei kitomis užduotimis, atliktomis Lietuvos valstybės pavedimais.²²

Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas buvo keičiamas 1996 metais. Šios minėtos nuostatos atsisakyta.

Analizuojant Prezidento rinkimų įstatymą, atkreiptas dėmesys, kad antruosiuose Respublikos Prezidento rinkimuose 1997 metais problema iškilo kandidatui į Prezidentus Valdui Adamkui dėl konstitucinės nuostatos dėl nuolatinio gyvenimo Lietuvoje. Todėl darbe aptariu šios situacijos sprendimą.

Vyriausioji rinkimų komisija nurodė, kad Valdas Adamkus nuo 1972 metų iki 1997 metų birželio mėn. be pertraukos dirbo JAV ir todėl faktiškai gyventi Lietuvoje negalėjo.

Vyriausiosios komisijos sprendimą Centro Sąjunga, iškėlusį Valdą Adamkų kandidatą į Respublikos Prezidentus ir pats kandidatas apskundė Vilniaus apygardos teismui. 1997 m. spalio 27 d. teismas priėmė sprendimą, palankų kandidatui Valdui Adamkui. Sprendimas motyvuotas 1995 m. gruodžio 12 d. įstatymu „Dėl asmenų, laikomų nuolat gyvenančiais arba gyvenančiais Lietuvos Respublikoje“. Savo poziciją Vilniaus apygardos teismas pagrindė dviem motyvais:

- V. Adamkui Lietuvos Respublikos pasas išduotas 1992 m. rugpjūčio 4 d., o įrašas jame apie nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoje padarytas 1992 m. gruodžio 12 d.
- Byloje nustatyta, jog V. Adamkus atitinka visus įstatymo „Dėl asmenų, laikomų nuolat gyvenančiais Lietuvos Respublikoje“ 4 str. reikalavimus.

Reikalavimai buvo šie:

- asmuo turi būti įsigijęs pagal nuosavybės teisę arba išsinuomojęs patalpas Lietuvoje – šią sąlygą V. Adamkus išpildė 1992 12 01;
- asmuo dirba Lietuvoje arba turi kitą apmokestinamą užsiėmimą Lietuvoje- darbo sąlygą V. Adamkus išpildė nuo 1995 07 01, o kitą legalų pragyvenimo šaltinį- savo santaupas- turėjo nuo 1994 10 02 iki 1995 07 01;
- V. Adamkus yra gavęs pajamas, susijusias su darbo santykiais, iš užsienio įmonių, įstaigų ir organizacijų – šią sąlygą V. Adamkus išpildė laikotarpyje nuo 1994 10 02 iki 1997 06 05.²³

²² Įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo papildymo“, Valstybės žinios, 1993, Nr. 3-52.

²³ P. Vinkleris .Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius, 2002, p. 85-86.

Kadangi kandidatui Valdui Adamkui Vilniaus apygardos teismo sprendimas buvo palankus, todėl jis kandidatavo į Respublikos Prezidentus ir antrame rinkimų ture buvo išrinktas Prezidentu, surinkęs 49, 96 proc. balsų nuo dalyvavusiųjų rinkėjų skaičiaus.

Kandidatas į Prezidentus V. Adamkus pagal Prezidento rinkimų įstatymo 32 str. 5 dalį turėjo teisę apskusti Vyriausiosios rinkimų komisijos atsisakymą išduoti rinkėjų parašų rinkimų lapus. Skundą kandidatas, kaip minėta, padavė Vilniaus apygardos teismui pagal tuo metu rinkimų įstatymo reglamentuotą skundimo instanciją. Dabar galiojanti 32 str. 5 dalies nuostata reglamentuoja VRK atsisakymą skusti Lietuvos Vyriausiajam administraciniam teismui. Ši įstatymo pakeitimo nuostata įsigaliojo nuo 2001 m. sausio 1 d.

Toliau analizuojant Konstituciją ir Prezidento rinkimų įstatymo teisinį reguliavimą, svarbu atkreipti dėmesį į įstatymo 2 str. 2 dalį, kuri nustato, „kad Respublikos Prezidentu negali būti renkamas šiurkščiai pažeidęs Konstituciją arba sulaužęs priesaiką asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą.“²⁴

2004 m. gegužės mėn. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas papildytas 1¹ str. ir 2 str. papildymo įstatymu. Šio įstatymo 2 straipsnio 1 dalimi Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 2 straipsnis (1996 m. rugsėjo 19 d. redakcija) buvo papildytas nauja 2 dalimi ir nustatyta, kad Respublikos Prezidentu negali būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą, jeigu nuo jo pašalinimo iš užimamų pareigų ar jo Seimo nario mandato panaikinimo praėjo mažiau kaip 5 metai. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo papildymo 1¹ straipsniu ir 2 straipsnio papildymo įstatymo 1 straipsniu Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas buvo papildytas 1¹ straipsniu, kuris išdėstytas taip:

„1¹ straipsnis. Įstatymo 2 straipsnio papildymo tikslai.

Lietuvos Respublikos Seimas, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos Preambulėje įtvirtintos atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekais ir teisinės valstybės principu ir Konstitucijos 6 straipsniu, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas, Konstitucijos 34 straipsniu, kad teisę būti išrinktam nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija ir rinkimų įstatymai, taip pat Konstitucijos 74 straipsniu, kad Respublikos Prezidentą, Konstitucinio Teismo pirmininką ir teisėjus, Apeliacinio teismo pirmininką ir teisėjus, Seimo narius, šiurkščiai pažeidusius Konstituciją arba sulaužius priesaiką, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, Seimas 3/4 visų narių balsų dauguma gali pašalinti iš užimamų pareigų ar panaikinti Seimo nario mandatą. Tai atliekama apkaltos proceso tvarka, kurią nustato Seimo statutas.“²⁵

Konstitucinio Teismo nutarimu buvo sprendžiama, ar Konstitucijai neprieštarauja Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimai, kuriais buvo nustatyta, kad Respublikos

²⁴ Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas. Valstybės žinios, 1993, Nr. 2-59.

²⁵ Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas. Valstybės žinios, 1993, Nr. 2-59.

Prezidentu negali būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš einamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą, jeigu nuo jo pašalinimo iš einamų pareigų ar Seimo nario mandato panaikinimo praėjo mažiau kaip penkeri metai.

Pareiškėjo-Seimo narių grupės- pareiškimu Konstituciniam Teismui teigiama, kad iš Konstitucijos 1, 2, 3,4 straipsnių, 33 straipsnio 1 dalies ir kitų Konstitucijos nuostatų išplaukia, kad tik Lietuvos Respublikos piliečiai, t. y. valstybinė bendruomenė pilietinė Tauta, turi teisę kurti Lietuvos valstybę, tik piliečiai turi teisę spręsti, kokia turi būti Lietuvos valstybė, nustatyti Lietuvos valstybės konstitucinę santvarką, valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų sąrangą, asmens ir valstybės teisinių santykių pagrindus, šalies ūkio sistemą ir pan. Įgyvendindami savo teises ir laisves, įskaitant rinkimų teisę, piliečiai dalyvauja vykdant Tautos suverenitetą. Demokratiškas valstybės institutų sudarymas ir funkcionavimas yra galimas tik užtikrinus piliečių rinkimų teisę.²⁶

Pareiškėjas teigė, kad „įstatymų leidėjas- Seimas, atstovaudamas Tautai, yra savarankiškas tiek, kiek jo galių neriboja Konstitucija. Įstatymų leidėjas turi diskreciją sukonkretinti ir detalizuoti Konstitucijos nuostatas, taip pat teisiškai reguliuoti santykius, kurie Konstitucijoje *expressis verbis* nėra reguliuojami, bet tai darydamas jis turi neperžengti Konstitucijos principų ir normų.

Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo papildymo 1¹ straipsniu ir 2 straipsnio papildymo įstatymas reglamentavo, kad Respublikos Prezidentu negali būti renkamas asmuo, apkaltos proceso tvarka pašalintas iš užimamų pareigų ar panaikintas jo Seimo nario mandatą, jeigu nuo tokio konstitucinio proceso praėjo mažiau kaip 5 metai. Tokio apribojimo nėra Konstitucijoje. Apribojimas buvo įteisintas Prezidento rinkimų įstatymo pataisomis, sukėlusiomis teisinės pasekmes, dėl kurių nutarimą priėmė Konstitucinis Teismas.

Pareiškėjai, kreipdamiesi į Konstitucinį Teismą, pažymėjo, kad pagal „Konstitucijos 89 straipsnį asmens, ėjusio Respublikos Prezidento pareigas, negalėjimas toliau eiti Respublikos Prezidento pareigų dėl to, kad jis buvo pašalintas iš šių pareigų apkaltos proceso tvarka, yra vienas privalomų Respublikos Prezidento rinkimų paskyrimo pagrindų. Rinkimų paskyrimo minėtu pagrindu paskirtis- ne reviduoti Seimo sprendimą, o išrinkti Respublikos Prezidentu tokį asmenį, kuris nėra sulaužęs Respublikos Prezidento priesaikos ir šiurkščiai pažeidęs Konstitucijos.“²⁷

Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota, kad valstybės pareigūnai turi turėti piliečių- valstybinės bendruomenės pasitikėjimą. Tačiau kad piliečiai- valstybinė bendruomenė galėtų pagrįstai pasitikėti valstybės pareigūnais, kad būtų galima įsitikinti, jog visos valstybės institucijos, visi valstybės pareigūnai vadovaujasi Konstitucija, teise ir joms paklūsta, o Konstitucijai, teisei

²⁶ Konstitucinio Teismo 2004m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Intern.prieiga: http://www.lrkt.lt/dokumentai/2004_n04052.htm

²⁷ Konstitucinio Teismo 2004m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹straipsnio (2004m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. intern. prieiga: <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2004/n040525.htm> ,p.3.

nepaklūstantys asmenys neitų tokių pareigų, kurioms būtinas piliečių- valstybinės bendruomenės pasitikėjimas, yra reikalinga vieša demokratinė valstybės pareigūnų veiklos kontrolė ir atsakomybė visuomenei, apimanti *inter alia* galimybę pašalinti iš einamų pareigų tuos valstybės pareigūnus, kurie pažeidžia Konstituciją, teisę, asmeninius ar grupės interesus iškelia virš visuomenės interesų, savo veiksmais diskredituoja valstybės valdžią.²⁸

Viena iš šios viešos demokratinės kontrolės formų yra konstitucinis apkaltos institutas. „Apkaltos konstitucinio instituto taikymo praktika Lietuvoje konstitucinio reguliavimo požiūriu sukėlė didelį susidomėjimą daugelyje Europos valstybių. Palyginti retai taikomo konstitucinio instituto kai kurie klausimai kelia nemažai problemų. Apkaltos padariniai, jos sankcijos ir jų pagrindimas- vienas iš aktualiausių apkaltos klausimų. Apkalta nėra baudžiamosios atsakomybės taikymas, net jai jos pagrindas yra nusikalstama veika.“²⁹

Apie neturėjimą teisės būti kandidatu į Respublikos Prezidentus ir kad Respublikos Prezidentu negali būti renkamas asmuo šiurkščiai pažeidęs Konstituciją arba sulaužęs priesaiką asmuo, nurodo ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 2 str. 2 dalis, todėl trumpai aptartinas konstitucinis apkaltos procesas.

Daugelyje valstybių Prezidentas yra vienintelis atsakomybės apkaltos procese subjektas. Teisiškai analizuojant apkaltos valstybės vadovui – Prezidentui- procesą, įvairiose valstybėse jis yra skirtingas. Iki 2004 m. balandžio 6 d. Respublikos Prezidento apkalta Lietuvoje buvo sunkiai įsivaizduojama ir laikoma tik teorine galimybe. Buvusio Prezidento R. Pakso apkalta iškėlė nemažai Seimo statuto ir kitų įstatymų nuostatų konstitucingumo klausimų ir jų įgyvendinimo problemų, tačiau pagrindinė naujiena Lietuvos teisininkams ir visai visuomenei Prezidento apkaltos metu buvo ypatingas Konstitucinio Teismo vaidmuo šiame procese. Formaliai analizuojant Konstitucijos 105-107 str. nuostatas galima buvo manyti, kad Seimas Prezidento apkaltos metu neprivalo, o tik turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl išvados, kuri jam yra tik rekomendacinio pobūdžio. Tačiau 2004 m. kovo 31 d. išvadoje³⁰ Konstitucinis Teismas sukūrė precedentą, pagal kurį Seimas, sprenddamas Respublikos Prezidento konstitucinės atsakomybės klausimą apkaltos proceso tvarka, privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl išvados, nes faktiškai Respublikos Prezidento apkaltai pradėti yra tik vienas teisinis pagrindas- teisinė abejonė, kad Respublikos Prezidentas „šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė priesaiką.“³¹

Apkaltos procesas yra ypatinga konstitucinės atsakomybės forma. Apkaltos procesu visuomenė apsaugoma nuo valdžios autoritetą diskredituojančių pareigūnų veiksmų. „Kadangi valstybės institucijos turi būti sudaromos tik iš piliečių, kurie besąlygiškai paklūsta Konstitucijai,

²⁸ Teismų praktika. Lietuvos Respublikos Konstituciniame Teisme: Konstitucinis Teismas sprendė dėl Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimų atitikties Konstitucijai. Justitia, 2004, Nr. 4, p. 60.

²⁹ M. Statkevičius. Apkaltos padariniai. Teisė. 2005, p. 50.

³⁰ Konstitucinio Teismo 2004 03 31 išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2004, Nr. 49-1600.

³¹ V.A. Vaičiaitis. Prezidento apkalta 2003-2004 (dokumentų rinkinys). Teisinės informacijos centras, 2005.

kurie vadovaujasi Konstitucija, teise, tautos ir valstybės interesais, galima teigti, kad asmens, kuris pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka, veiksmai visada kels pagrįsta abejonę jo būsimais veiksmais.³²

Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 5 d. nutarime konstatavo, kad „asmuo, kuris buvo išrinktas Respublikos Prezidentu, davė Tautai Respublikos Prezidento priesaiką, po to ją sulaužė ir šitaip šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir už tai apkaltos proceso tvarka Seimo- Tautos atstovybės buvo pašalintas iš užimamų pareigų, pagal Konstituciją negali dar kartą prisiekti Tautai, nes visada kiltų ir niekada neišnyktų pagrįsta abejonė dėl jo vėl duodamos priesaikos tikrumo ir patikimumo, taigi ir dėl to, ar priesaiką duodantis asmuo Respublikos Prezidento pareigas tikrai vykdys taip, kaip jas vykdyti įpareigoja priesaika Tautai, ar šis asmuo vėl nesulaužys Tautai duotos priesaikos, kitaip tariant, ar šio asmens duodama priesaika Tautai nebus fiktyvi.“³³

Remiantis Konstitucija Respublikos Prezidentui, kaip valstybės vadovui, kyla pareiga veikti taip, kad būtų palaikoma darni valstybės valdžią vykdančių institucijų sąveika, kad Lietuvos piliečiai galėtų pasitikėti Respublikos Prezidento- valstybės vadovo institucija, kad Lietuvos valstybė būtų tinkamai atstovaujama palaikant santykius su kitomis valstybėmis, su tarptautinėmis organizacijomis, kad Lietuvos valstybė galėtų deramai atlikti savo tarptautinius įsipareigojimus ir būtų užtikrinta, kad kiti tarptautinių santykių subjektai (užsienio valstybės, tarptautinės organizacijos) galės deramai atlikti savo įsipareigojimus Lietuvos valstybei.

Tame pačiame Konstitucinio Teismo nutarime nurodyta, kad „vertinant Respublikos Prezidento- valstybės vadovo konstitucinį teisinį statusą, pabrėžtina, jog šis statusas tai ne vien Respublikos Prezidentui Konstitucijoje *expressis verbis* nustatytų įgaliojimų suma. Respublikos Prezidentas, kaip Tautos tiesiogiai renkamas valstybės vadovas, simbolizuoja Lietuvos valstybę, jos visuomenės vertybes ir personifikuoja Lietuvos Respubliką tarptautiniuose santykiuose. Respublikos Prezidento konstituciniai įgaliojimai ir Konstitucijoje jam numatytos garantijos, Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, konstitucinis teisinis statusas suponuoja ir jo ypatingą atsakomybę valstybinei bendruomenei-pilietinei Tautai.“³⁴

Pagal Konstitucinio Teismo išvadą, Respublikos Prezidentas šiurkščiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs priesaiką ir dėl to pašalintas iš pareigų konstitucinės atsakomybės negali išvengti nei naujais Respublikos Prezidento rinkimais, nei referendumu, nei kuriuo nors kitu būdu. Todėl toks asmuo niekada negali būti renkamas ne tik Respublikos Prezidentu, bet ir Seimo nariu, negali būti skiriamas Konstitucinio Teismo teisėju, Aukščiausiojo Teismo teisėju, negali būti skiriamas Vyriausybės nariu, valstybės kontrolieriumi. Konstitucinis Teismas nutarė, jog „Lietuvos

³² M. Statkevičius. Apkaltos padariniai. Teisė, Vilnius, 2005, Nr. 56, p. 53.

³³ Ten pat.

³⁴ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 25 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Intern. prieiga: <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2004/n040525> p.35.

Respublikos prezidento rinkimų įstatymo 2 straipsnio nuostata, kad asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš pareigų, panaikino jo Seimo nario mandatą, gali būti renkamas Respublikos Prezidentu, jeigu nuo jo pašalinimo iš pareigų, Seimo nario mandato panaikinimo praėjo penkeri metai, p r i e š t a r a u j a Konstitucijai, nes pagal Konstituciją toks asmuo *niekada negali būti renkamas Respublikos Prezidentu*.³⁵

Kartu Konstitucinis Teismas pripažino, kad „Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 2 straipsnio 2 dalis ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Respublikos Prezidentu negali būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš einamų pareigų, panaikino jo Seimo nario mandatą už tokio nusikaltimo, kuriuo kartu nėra šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, padarymą, p r i e š t a r a u j a Konstitucijai.³⁶

Apibendrinus Konstitucinio Teismo nutarime išdėstytus argumentus, darytina išvadą, kad priesaikos sulaužymas sukelia teisinės pasekmės ne vien tam asmeniui, šiuo atveju Prezidentui, bet ir įtakoja pilietinės visuomenės nuomonę apie demokratinėje valstybėje vykstančius rinkimus, kai išrinktas asmuo apvilia rinkėjus ir praranda jų pasitikėjimą.

Reikšmingą vietą vykdant tiek Prezidento, tiek ir kitus Konstitucijoje bei įstatymuose nustatytus rinkimus atlieka rinkimų komisijos.

Analizuojant Prezidento rinkimų teisinį reguliavimą, būtina paminėti ir Konstituciniame Teisme nagrinėtus klausimus, susijusius su Prezidento rinkimais. Vienas iš jų yra susijęs su Vyriausiąja rinkimų komisija.

1994 metais į Konstitucinį Teismą su prašymu išnagrinėti, ar 1992 m. gruodžio 22 d. Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 10 ir 11 straipsniai neprieštarauja Konstitucijos 67 str. 13 p. nuostatai, kreipėsi Seimo narių grupė. Konstitucijos 67 str. 13 p. numato, kad Seimas sudaro Vyriausiąją rinkimų komisiją ir keičia jos sudėtį. Šie įstatymo straipsniai yra svarbūs vykdant ir organizuojant Prezidento rinkimus.

Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Lietuvos Respublikos Seimas 1992 m. gruodžio 22 d. priėmė Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymą. Šio įstatymo 10 str. nustatyta, kad Respublikos Prezidento rinkimus organizuoja ir vykdo:

- 1) Respublikos Prezidento rinkimų komisija;
- 2) Miesto, rajono rinkimų komisijos;
- 3) Apylinkių rinkimų komisijos.

11 str. pirmojoje ir antrojoje dalyse nustatyta, kad „Respublikos Prezidento rinkimų komisija yra aukščiausia Respublikos Prezidento rinkimų organizavimo institucija. Respublikos Prezidento rinkimų komisiją, iki rinkimų dienos likus ne mažiau kaip 45 dienoms, sudaro Seimas.

³⁵ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 25 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Intern. prieiga: <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2004/n040525> p.35

³⁶ Ten pat, p. 35.

Savo prašymą pareiškėjas grindė šiais argumentais:

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1992 m. liepos 9 d. priėmė Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymą, kurio 12 str. nustatyta: „Vyriausioji rinkimų komisija yra aukščiausia rinkimų organizavimo institucija“. Tų pačių metų liepos 23 d. buvo sudaryta V y r i a u s i o j i rinkimų komisija. Konstitucijos 5 str. nustatyta: „Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Valdžios galias riboja Konstitucija.“ Iš to daroma išvada, jog „Lietuvos Respublikos Seimas turi tik tokius įgaliojimus, kokie yra nustatyti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 67 str. Pareiškėjas teigė, jog „Lietuvos Respublikos Konstitucijos 67 str. 13 punkte yra sakoma, kad Lietuvos Respublikos Seimas sudaro V y r i a u s i a j a rinkimų komisiją ir keičia jos sudėtį. Ši konstitucinė nuostata aiškiai nurodo, kad Lietuvos Respublikoje gali būti tik viena aukščiausia bet kokių rinkimų organizavimo institucija ir ją sudaro Lietuvos Respublikos Seimas.

Kaip buvo minėta, tokia Vyriausioji rinkimų komisija buvo sudaryta 1992 m. liepos 23 d. ir veikė tuo metu, kai Seimas priėmė Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymą, kurio 10 ir 11 str. yra nustatyta, kad Seimas sudaro ir Lietuvos Respublikos Prezidento r i n k i m ū komisiją. Tokia Komisija Seimo nutarimu buvo sudaryta.

Remdamasis šiais motyvais, pareiškėjas prašo Konstitucinį Teismą pripažinti Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 10 ir 11 straipsnius neatitinkančiais Konstitucijos 67 str. 13 punkto nuostatos.³⁷

Suinteresuoto asmens atstovai išreiškė savo nuomonę dėl bylos Dėl Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 10 ir 11 str. prieštaravimo Konstitucijos 67 str. 13 p. nuostatai. Pareiškėjai nurodė, kad Vyriausioji rinkimų komisija yra aukščiausia rinkimų organizavimo institucija. Suinteresuotas asmuo pateikė pagrįstą abejonę: „išeitu, kad Vyriausioji rinkimų komisija turėtų organizuoti ir Seimo pirmininko, jo pavaduotojų, Seimo kanclerio, savivaldybių Tarybų pirmininkų ir visų kitų renkamų pareigūnų rinkimus. Rinkimų komisija tikrai nėra aukščiausia bet kokių rinkimų organizavimo institucija.“³⁸

Suinteresuotas asmuo byloje pagrindė ir tai, kad sudaryti atskirą Prezidento rinkimų komisiją Seimui buvo reikalinga dar ir dėl to, kad:

1) Vyriausioji rinkimų komisija buvo sudaryta Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos dar iki Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo. Taigi ji nebuvo sudaryta Lietuvos Respublikos Seimo, kaip to reikalauja Konstitucija;

³⁷ Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 11 d. sprendimas „Dėl bylos „Dėl Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 10 ir 11 str. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ nutraukimo. Valstybės žinios, 1994, Nr. 33-1014

³⁸ Konstitucinio Teismo 1994-07-11 sprendimas „Dėl bylos „Dėl Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 10 ir 11 Straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ nutraukimo. Valstybės žinios, 1994, Nr. 33-1033.

2) Lietuvos Respublikos Seimas pripažino būtinu sudaryti aukščiausiąją Respublikos Prezidento rinkimus organizuojančią instituciją pagal kitus nuostatus, kaip tai buvo padariusi Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba sudarydama Vyriausiąją rinkimų komisiją.

3) Lietuvos Respublikos Konstitucija įtvirtina tik tai, kad yra sudaroma Vyriausioji rinkimų komisija, tačiau nereglamentuoja jos įgaliojimų. Vyriausiosios rinkimų komisijos kompetenciją nustato Seimo rinkimų įstatymas. Jame nenumatyta, kad Vyriausioji rinkimų komisija vykdytų ir Respublikos Prezidento rinkimus. Konstitucija suteikia Seimui teisę leisti įstatymus. Įstatymuose Seimas gali nustatyti normas, kurios neprieštarauja Konstitucijai. Taigi Konstitucija nedraudžia Seimui pavesti organizuoti Respublikos Prezidento rinkimus kitai komisijai. Todėl Seimas, paskyręs Respublikos Prezidento rinkimus, jiems organizuoti ir vykdyti sudarė atskirą instituciją – Respublikos Prezidento rinkimų komisiją. Šią įstatymo teisę numato Konstitucijos 67 str. 2, 4, 5 punktai³⁹.

Konstitucinis Teismas, sprenddamas Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 10 ir 11 str. atitikimą Konstitucijai, akcentavo, jog „įstatymų leidyba yra išskirtinė Seimo prerogatyva, kurią riboja tik konstitucinės normos. Todėl Seimą, kai jis įstatymiškai reguliuoja demokratijos institutų funkcionavimo tvarką, dar saisto ir šios konstitucinės normos:

- priima nutarimus dėl referendumų;
- skiria Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimus;
- sudaro Vyriausiąją rinkimų komisiją ir keičia jos sudėtį.⁴⁰

Konstitucijos 84 str. įtvirtino konstitucinę Respublikos Prezidento teisę skelbti eilinius Seimo rinkimus, o 58 str. – atvejus, kai skelbiami pirmalaikiai Seimo rinkimai.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1992 m. liepos 9 d. priėmusi Seimo rinkimų įstatymą 10 str. nustatė, kad rinkimus į Seimą organizuoja ir vykdo:

- Vyriausioji rinkimų komisija;
- apygardų rinkimų komisijos;
- apylinkių rinkimų komisijos.

Tų metų Seimo rinkimų įstatymo 12 str. buvo nustatyta, kad „Vyriausioji rinkimų komisija yra aukščiausia rinkimų organizavimo institucija.“⁴¹

Darytina išvada, kad valstybės atkūrimo laikotarpiu atskirų valstybės institucijų rinkimų tvarką reguliavo atskiri tarpusavyje nesusiję įstatymai. Tai turėjo įtakos ir Prezidento rinkimų įstatymo turiniui, juo labiau, kad Prezidento rinkimai turėjo įvykti per ganėtinai trumpą laiką, nes jau galiojo Konstitucijos 89 str., kai jame išvardintais atvejais Prezidento rinkimai turi būti surengti nevēliau kaip per du mėnesius.

³⁹ Konstitucinio Teismo 1994-07-11 sprendimas „Dėl bylos „Dėl Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 10 ir 11 Straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ nutraukimo. Valstybės žinios, 1994, Nr. 33-1033.

⁴⁰ Ten pat.

⁴¹ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas. Valstybės žinios, 1992, Nr. 22-635.

1992 m. gruodžio 22 d. Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 10 str. nustatyta, kad „Respublikos Prezidento rinkimus organizuoja ir vykdo :

- Respublikos Prezidento rinkimų komisija;
- miesto, rajono rinkimų komisijos;
- apylinkių rinkimų komisijos.

11-asis šio įstatymo str. numatė, kad „ Respublikos Prezidento rinkimų komisija yra aukščiausia Respublikos Prezidento rinkimų organizavimo institucija. Respublikos Prezidento rinkimų komisiją, iki rinkimų dienos likus ne mažiau kaip 45 dienoms, sudaro Seimas“.⁴²

Konstitucinis Teismas 1994 m. liepos 11 d. sprendime pažymėjo, jog „bendranacionalinių rinkimų būdu formuojamų įvairių valstybės institucijų rinkimai iki šiol vyko pagal atskirus, t. y. konkrečiai institucijai suformuoti skirtus rinkimų įstatymus, numatančius, kad rinkimams organizuoti ir vykdyti turi būti sudaromos atskiros, konkrečiai institucijai formuoti skirtos rinkimų komisijos.“⁴³

Konstitucinis Teismas savo sprendime padarė išvadą, kad reikalinga suformuoti vieningą bet kuriuos bendranacionalinius rinkimus organizuojančią instituciją- Vyriausiąją rinkimų komisiją. Tai būtų Seimo- įstatymų leidėjo teisė ir iniciatyva įstatymu įtvirtinant konstitucinę nuostatą.

Konstitucinis Teismas situaciją įvertino kaip dviprasmišką. Tarp rinkimų įstatymų į Seimą, į Prezidentus, į vietines tarybas išliko kolizinė situacija. Pagal Konstitucinio Teismo sprendimą šiuo klausimu „ši kolizija negali būti išspręsta be specialaus įstatyminio reguliavimo, ši teisinė situacija vertintina kaip teisės spraga. Konstitucinis Teismas nesprenžia klausimų dėl teisės spragų. Tai yra įstatymų leidėjo prerogatyva.“⁴⁴

Taigi įstatymų leidėjui- Seimui- iškilo būtinybė priimti teisinį aktą dėl universalios Vyriausiosios rinkimų komisijos sudarymo.

Konstitucijos 67 str. 13 p. reglamentuota, kad Seimas sudaro Vyriausiąją rinkimų komisiją ir keičia jos sudėtį. Vyriausiosios rinkimų komisijos paskirtis – organizuoti ir vykdyti demokratiškus rinkimus.

Vyriausioji rinkimų komisija yra nuolat veikianti valstybės institucija, kuri įstatymų nustatyta tvarka vykdo ir organizuoja Seimo, Respublikos Prezidento, Europos Parlamento, Savivaldybių tarybų rinkimus, taip pat referendumus. Valstybės institucijų sistemoje Vyriausioji rinkimų komisija užima ypatingą vietą, nes ji turi garantuoti valstybėje tiesioginės ir atstovaujamosios demokratijos plėtrą vykdant rinkimus ir referendumus, dalyvauti rinkėjų lavinimo procese, rūpintis rinkimų technologijų tobulinimu. Vyriausioji rinkimų komisija garantuoja vienodą visų rinkimų ir Referendumo įstatymų taikymą visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje.

⁴² Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas. Valstybės žinios, 1993, Nr. 2 -29.

⁴³ Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 11 d. sprendimas „Dėl bylos „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 10 ir 11 str. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ nutraukimo. Valstybės žinios, 1994, Nr. 33-1014

⁴⁴ Ten pat.

Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymas įsigaliojo nuo 2002 m. rugpjūčio 1 d., kuris išsprendė šios komisijos teisinio statuso, veiklos principų, jos vietos valstybės institucijų sistemoje ir santykio su kitomis institucijomis klausimus. Taigi, Vyriausiosios rinkimų komisijos kompetencijoje yra ir Respublikos Prezidento rinkimų organizavimas ir vykdymas.

Nagrinėjant Respublikos Prezidento rinkimų tvarką, reikalinga atsižvelgti ir į mūsų valstybės *valdymo formą*, ypač į Konstitucinio Teismo suformuluotą doktriną šiuo klausimu. Konstitucijos 1 str. skelbia, kad Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratine respublika. Minėta, kad Konstitucinis Teismas 1998 m. sausio 10 d. nutarime analizuodamas situaciją dėl Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo Respublikos Prezidentui, konstatavo, jog lyginamojoje konstitucinėje teisėje yra žinomos įvairios valstybės valdymo formos.

Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatytą valdžios institucijų kompetenciją Lietuvos valstybės valdymo modelis priskirtinas p a r l a m e n t i n ė s respublikos valdymo formai.⁴⁵

Pagal prof. E. Šileikį respublika sąlygiškai suprantama dvejopai:

- kaip *parlamentinė respublika*, kurioje bendro valstybinio būvio vienybę įkūnija Seimas, kaip kolektyvinė teisinės tautos atstovybė, turinti daugiau galių vadovauti valstybei nei kita valstybės institucija. Tokį respublikos modelį lemia išimtiniai Seimo įgaliojimai. (pagal 1922 m. Konstituciją).
- kaip *prezidentinę respubliką*, kurioje bendro valstybinio būvio vienybę įkūnija Respublikos Prezidentas, turintis daugiau galių vadovauti valstybei nei kita valstybės institucija. (pagal 1938 m. Konstituciją).

Turint vis tai mintyje, akivaizdu, kad pagal dabartinę Konstituciją Respublikos Prezidentas neturi įgaliojimų leisti įstatymų, neturi daugiau galių vadovauti valstybei palyginti su Seimu. Todėl galima pagrįstai teigti, kad dabartinėje Konstitucijoje įtvirtintas *parlamentinės respublikos modelis*

Konstituciniame Teisme sprendžiant klausimą „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai to meto Seimo Pirmininko pirmasis pavaduotojas A. Kubilius paaiškino, kad Konstitucija numato pusiau prezidentinį valstybinės valdžios sistemos mechanizmą, kuris nustato, jog tiesioginiuose rinkimuose išrinktas Respublikos Prezidentas turi dirbti kartu su Vyriausybe, kuri privalo turėti politinės Seimo daugumos pasitikėjimą.

„Pusiau prezidentinėje konstitucinėje sistemoje formuojant vyriausybę prezidento vaidmuo priklauso nuo jo santykių su parlamento dauguma. Pagal tai prezidento vaidmuo gali būti trejopas:

- kai prezidentas yra politinės daugumos lyderis ir gali daryti politinę įtaką vyriausybės formavimui, paveikdamas parlamento daugumą;

⁴⁵ Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 1998, Nr. 5-59

- kai parlamente nėra aiškios parlamentinės daugumos, o prezidentas siekia įvairių politinių jėgų kompromiso;
- kai parlamento dauguma neremia prezidento ir dėl to jo įtaka vyriausybės formavimui tenka minimali.⁴⁶

Konstitucinis Teismas nagrinėdamas Vyriausybės programos atitikimą Konstitucijai, akcentavo, kad Vyriausybės programos pagrindas yra parlamento rinkimus laimėjusių politinių jėgų programos, tačiau jų nuostatos tik per Vyriausybės programą įgyja teisinę reikšmę įpareigodamos tiek Vyriausybę, tiek ją palaikančią Seimo daugumą atitinkamai veikti. Toks Vyriausybės programos teisinės reikšmės pripažinimas- būdingas parlamentinės demokratijos ypatumas. Jis įtvirtintas Konstitucijos 67 str.7 p. ir 92 str. 5 d. normose. Taigi Konstitucinis Teismas 1998 m. sausio 10 d. nutarimu „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ išaiškino, kad Lietuvos valstybės valdymo modelis priskirtinas *parlamentinės respublikos formai*.

Daroma išvada, kad parlamentinėje respublikoje Prezidentas skiria Parlamento daugumos palaikomą Ministrą Pirmininką ir tvirtina tokią Vyriausybę, kurios programai Parlamentas gali pritarti posėdyje dalyvaujančiųjų narių balsų dauguma.

Konstitucinis reikalavimas, kad Lietuvos valstybės valdžia būtų organizuota demokratiškai ir kad šalyje būtų demokratinis politinis režimas, taip pat Konstitucijos 33 str. 1 dalies nuostata, kad piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus, taip pat turi teisę lygiomis sąlygomis stoti į Lietuvos Respublikos valstybinę tarnybą, yra neatsiejami nuo Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalies nuostatos, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, taip pat nuo šio straipsnio 2 dalies nuostatos, kad valdžios galias riboja Konstitucija. Konstitucinis Teismas 2004 m. liepos 1 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas atsakingo valdymo principas. Respublikos Prezidento rinkimų principai yra įtvirtinti Konstitucijoje, jų negalima paneigti, iškreipti ar apriboti jokia žemesnės galios aktu.

Minėta, kad demokratiniai rinkimai legitimuoja valdžią, kad jie yra vienas esminių demokratinio valstybės režimo požymių. Todėl įstatymų leidėjui iš Konstitucijos kyla pareiga nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų Prezidento rinkimų proceso sąžiningumą ir skaidrumą.

Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi pareigą įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų, kad rinkėjai balsuotų asmeniškai ir slaptai, kad balsavimo metu nebūtų galima paveikti rinkėjų valios ir jos kontroliuoti. Ypač neleistina, kad rinkimų finansavimas būtų neskaidrus ar nekontroliuojamas, kad rinkimų kampanijoje būtų naudojamos tokios rinkimų technologijos, kurios prieštarauja moralei,

⁴⁶ Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 1998, Nr. 5-99.

teisingumui, visuomenės darnai. Pabrėžtina ir tai, kad pagal Konstituciją jokiais motyvais negali būti pateisinamas rinkėjų balsų tiesioginis ar netiesioginis pirkimas, taip pat tokia rinkimų kampanijos praktika, kai rinkėjai yra dovanomis ar kitokiu atlyginimu skatinami dalyvauti arba nedalyvauti rinkimuose.⁴⁷

Įstatymų leidėjas – Seimas - turi konstitucinę pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad piliečiai, negalintys balsuoti rinkimų dieną, turėtų galimybę savo konstitucinę teisę įgyvendinti kitu metu.

Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 54 str. numato galimybę balsuoti paštu. Konstitucinis Teismas 2004 m. lapkričio 5 d. nutarime akcentavo, kad „viena iš demokratinėse valstybėse įprastų absenteistinio balsavimo formų– balsavimas paštu. Įstatymų leidėjas, sprenddamas, ar pasirinkti šią absenteistinio balsavimo formą, taip pat reguliuodamas su balsavimu paštu susijusius santykius, turi atsižvelgti ne tik į teisinius veiksnius, bet ir į visuomenės politinės kultūros ypatumus, pilietinės brandos lygį, visuomenės mentalitetą, kitus socialinius veiksnius, nes jie taip pat lemia, ar balsavimu paštu nebus piktnaudžiaujama, ar balsavimo paštu institutas nevirš priemone iškreipti tikrąją rinkėjų valią.“⁴⁸

Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo išvada priimta dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimų, tačiau akivaizdu, jog Konstitucinio Teismo suformuluotos nuostatos dėl rinkimų skaidrumo, demokratiškumo, viešumo, ypač balsuojant paštu, taikytinos visų rinkimų organizavimui. Minėta, kad Konstitucinis Teismas akcentavo, jog be balsavimo rinkimų dieną rinkimų apylinkėje gali būti nustatytos ir kitos absenteistinio balsavimo formos. Tai reiškia, kad turintiems balsavimo teisę rinkėjams balsuoti ne rinkimų dieną įstatymų leidėjas suteikia galimybę balsuoti paštu. Prezidento rinkimų įstatymo 54 str. nustatė, kad balsavimas paštu suteikia galimybę dalyvauti rinkimuose piliečiams, kurie dėl sveikatos būklės arba dėl kitų priežasčių rinkimų dieną negali atvykti balsuoti į rinkimų apylinkę. Balsuoti paštu galima miesto, rajono pašto skyriuose jų darbo valandomis, pradedant 5 diena iki rinkimų ir baigiant likus visai dienai iki rinkimų, jei rinkėjas įrašytas į to miesto, rajono rinkėjų sąrašus, ir baigiant likus 2 dienoms iki rinkimų, jei rinkėjas neįrašytas į to miesto, rajono rinkėjų sąrašus. Už balsavimo organizavimą atsako pašto skyriaus viršininkas. Rinkėjas balsuoja slapta.⁴⁹

Minimame nutarime Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog balsuojant pagal Lietuvos rinkimų įstatymus, *inter alia* Seimo rinkimų įstatymą, balsavimo slaptumas turi būti užtikrintas tiek

⁴⁷ Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento paklausimo, ar per 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas“. Valstybės žinios, 2004, Nr. 163-5955.

⁴⁸ Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento paklausimo, ar per 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas“. Valstybės žinios, 2004, Nr. 163-5955.

⁴⁹ Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento paklausimo, ar per 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas“. Valstybės žinios, 2004, Nr. 163-5955.

rinkėjams balsuojant apylinkėse, tiek jiems balsuojant paštu.⁵⁰ Balsavimo slaptumo nuostata įtvirtinta ir Prezidento rinkimų įstatymo 6 str.

Nagrindamas bylą „Dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimų“ Konstitucinis Teismas nustatė padarytus įstatymo pažeidimus, kai buvo nepaisoma balsavimo slaptumo ir asmeninio (tiesioginio) balsavimo reikalavimų. Rinkimų praktikoje ėmė plisti rinkėjų balsų tiesioginis ir netiesioginis pirkimas, o tai iškreipia tikrąją rinkėjų valią, sudaro prielaidas nesąžiningai konkuruoti rinkimuose. Tai liudija, kad Seimo rinkimų įstatymo nuostatos, reguliuojančios balsavimą paštu, nėra pakankamai veiksmingos. Seimo rinkimų įstatyme bei kituose rinkimų įstatymuose nėra įtvirtinta veiksmingo mechanizmo, kuris užtikrintų, kad balsavimu paštu nebūtų piktnaudžiaujama, o pats balsavimo paštu institutas nesudarytų prielaidų iškreipti tikrąją rinkėjų valią. Pabrėžtina, kad atitinkamai pakoreguoti teisinį reguliavimą- įstatymų leidėjo konstitucinė pareiga.⁵¹ Darytina išvada, kad tokių pažeidimų gali būti ir Prezidento rinkimų įstatyme, todėl darbe remiuosi Konstitucinio Teismo nutarimu nagrinėdama darbo temą.

Seime 2008-01-29 pateikus Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimo Įstatymo projektą, šio įstatymo projekto 57 str. „Balsavimas paštu“ nurodoma, kad paštu gali balsuoti rinkėjai, kurie dėl sveikatos būklės ar amžiaus yra sveikatos priežiūros (išskyrus ambulatorines), socialinės rūpybos ar globos įstaigose arba atlieka privalomąją karo tarnybą ir todėl negali atvykti balsuoti į rinkimų apylinkę, arba atlieka tikrąją karo tarnybą, valstybės tarnybą ar dirba pagal darbo sutartis tarptautinėse karinėse operacijose užsienyje, arba atlieka arešto ar laisvės atėmimo bausmę. Balsuoti paštu galima *specialiai balsavimui* sudarytuose paštuose jų darbo valandomis paskutinį trečiadienį, ketvirtadienį ar penktadienį iki rinkimų dienos. Projekte konkrečiai įvardinti rinkėjai, turintys teisę balsuoti paštu. Dabar galiojančiame Prezidento rinkimų įstatyme įtvirtinta nuostata, kad balsuoti paštu gali asmenys, kurie dėl sveikatos būklės arba dėl kitų priežasčių negali balsuoti rinkimų dieną. Balsuojama miesto, rajono paštų skyriuose. Projekte pažymėta, kad rinkėjas balsuoja asmeniškai ir slaptai.⁵² Projekte nekalbama apie vykimo grafiko pas rinkėjus sudarymą ir apie vykimą pas rinkėją į namus. Balsavimą gali stebėti rinkimų stebėtojai, bet nekalbama apie rinkimų komisijos narius, vykstančius su paštininku pas rinkėją. Rinkimų biuleteniams ir vokams išduoti ir priimti balsuojant paštu pašto vadovas savivaldybės rinkimų komisijos pritarimu paskiria pašto darbuotojus, kuriems patikima dirbti su rinkimų dokumentais. Tokią pačią reikšmę turinti nuostata įtvirtinta galiojančiame Prezidento rinkimų įstatyme. Projekte akcentuojama, kad rinkėjas *pats asmeniškai* :

- užpildo rinkimų biuletenį;
- užpildytą rinkimų biuletenį įdeda į vidinį balsavimo paštu voką;

⁵⁰ Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento paklausimo, ar per 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas“. Valstybės žinios, 2004, Nr. 163-5955.

⁵¹ Ten pat.

⁵² Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymo projektas(nauja redakcija). Intern. prieiga: <http://www3.lrs.lt>

- užkljuoja vidinį balsavimo paštu voka;
- vidinį balsavimo paštu voka kartu su rinkėjo pažymėjimu įdeda į išorinį balsavimo paštu voka;
- užkljuoja išorinį balsavimo paštu voka.⁵³

Negalintis dėl fizinių trūkumų rinkėjas rinkimų biuletenio užpildyti pats, tai padaryti paprašo kitą asmenį, išskyrus pašto darbuotoją. Tokia nuostata galioja dabartiniame įstatyme, taip pat ji numatyta ir projekte.

Prof. E. Šileikis, rašydamas apie balsavimą paštu, teigia, kad „įstatymų leidėjas tokių balsavimo sąlygų gali ir nesudaryti. Šiuo atveju galima teigti, kad nagrinėjamas rinkimų principas besąlygiškai neįpareigoja įstatymų leidėjo sudaryti specialias sąlygas balsuoti pašto skyriuose tiems piliečiams, kurie rinkimų dieną dėl sveikatos būklės ar kitų priežasčių negali atvykti į balsavimo patalpą ir ten užpildyti rinkimų biuletenį. Tuo labiau, kad praktiškai sunku užtikrinti tokio balsavimo slaptumą. Iš esmės įstatymų leidėjas konstituciškai gali atsisakyti tiek balsavimo paštu, tiek balsavimo diplomatinėse atstovybėse ar laivuose; tai nepažeistų aptariamo principo substancijos⁵⁴.

Aptartinas ir Konstitucinio Teismo 2007 m. vasario 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Savivaldybių Tarybų rinkimų įstatymo 34 str. (2006 m. gruodžio 21 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, nes tai yra aktualus nutarimas ir nagrinėjami Prezidento rinkimų tvarkos temai. 2007 m. vasario 9 d. priimtame nutarime Konstitucinis Teismas akcentavo, kad Konstitucinių nuostatų reikalavimams turi atitikti tiek Savivaldybių tarybų rinkimų, tiek Seimo, tiek ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatymai. Nutarime pažymėta apie piliečių aktyviąją rinkimų teisę, kuri vienodai įtvirtinta Prezidento, Seimo, Vietinių Tarybų savivaldybių rinkimų įstatymuose: „rinkimuose nedalyvauja asmenys, kurie teismo pripažinti neveiksniais, kuriems rinkimų dieną nėra sukakę 18 metų. Teisę būti išrinktam nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija ir rinkimų įstatymai.“⁵⁵ Visų rinkimų teisinis reguliavimas neturi sudaryti prielaidų pažeisti visuotinės, lygios ir tiesioginės rinkimų teisės, slapto balsavimo imperatyvo. Apie balsavimo slaptumą, įtvirtintą Prezidento rinkimų įstatyme, kalbėta. Prezidento rinkimai, Parlamento rinkimai, „ taip pat ir Savivaldybių Tarybų, yra politinis procesas. Rinkimų teisė (ir aktyvioji, ir pasyvioji) yra glaudžiai susijusi su Konstitucijos 33 straipsnyje įtvirtinta Lietuvos Respublikos piliečio teise dalyvauti valdant savo šalį“.⁵⁶

Kalbant apie visuotinius rinkimus, tai jie apima kiekvieno aktyviąją rinkimų teisę turinčio asmens galimybę būti įrašytam rinkėjų sąrašus ir balsuoti. Šis visuotinio balsavimo principas reiškia

⁵³ Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija). Intern. prieiga: <http://www3.lrs.lt>

⁵⁴ E. Šileikis. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius, 2005, p.168.

⁵⁵ Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Savivaldybių Tarybų rinkimų įstatymo 34 str. (2006m. gruodžio 21 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2007.

⁵⁶ E. Šileikis. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius, 2005, p.265.

ir kiekvieno pasyviają rinkimų teisę turinčio asmens galimybę kelti savo kandidatūrą ir būti įregistruotam kandidatui.

Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtintos *keturios* aktyviosios rinkimų teisės nuostatos, susijusios su:

- rinkėjų pilietybe- tiek Lietuvos Respublikos, tiek užsienio valstybės;
- amžiumi;
- veiksnumu;
- gyvenamąja vieta .

Konstitucijoje nustatytos *septynios* pasyviosios rinkimų teisės nuostatos, susijusios su :

- kandidatų pilietybe-tiek Lietuvos Respublikos pilietybe, įgyta visais „įstatymo numatytais pagrindais“ ar tik vienu pagrindu: „pagal kilmę“, tiek užsienio valstybės pilietybe;
- priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei (tai praktiškai svarbu dviem atvejais: kandidatui turint ar turėjus dvigubą pilietybę; kandidatui esant ar buvus prisaikdintam (pasižadėjusiam) užsienio valstybės karinėje ar civilinėje tarnyboje;
- amžiumi;
- veiksnumu;
- sėslumu;
- judėjimo laisve, nesuvaržyta teismo paskirta bausme;
- gyvenamąja vieta.⁵⁷

Prezidento rinkimų įstatymas nustato sąlygas, kas gali būti renkamas Prezidentu. Jos įtvirtintos Prezidento rinkimų įstatymo 32 str., t. y. kandidato priesaika ar pasižadėjimas kitai užsienio valstybei, kurios pretendentas turi atsisakyti. Savaime suprantama, kad tokie patys reikalavimai keliami ir kandidatui į Seimo narius. Seimo rinkimų įstatymas tokį patį reikalavimą įtvirtino 38 str. 4 dalyje.

Kandidato priesaikos (pasižadėjimo) esmė yra vienas iš sudėtingiausių Seimo ar Respublikos

Prezidento rinkimų konstitucinių pagrindų aiškinimo klausimų. Konstitucinis Teismas 1998 m. lapkričio 11 d. nagrinėjo Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 38 str. 4 dalies ir Lietuvos Respublikos savivaldybių Tarybų rinkimų įstatymo 36 str. 4 dalies atitikimą Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad nuo 1992 m. Seimas, teismai, Vyriausioji rinkimų komisija reikalavo raštu atsisakyti duotos kitos valstybės piliečio priesaikos ir nurodyti tai anketoje. Būtent toks suvokimas nekludė kandidatuoti per Seimo rinkimus asmenims, turėjusiems Lietuvos ir kitų valstybių pilietybę. Kartu Teismas pažymėjo, kad asmenų, turėjusių

⁵⁷ E. Šileikis. Alernatyvi konstitucinė teisė. Vilnius, 2005, p.265.

kitų valstybių pilietybę ir išrinktų pagal tuo metu galiojusius rinkimų įstatymus, mandatai yra legitimūs.⁵⁸

Taigi įstatymų leidėjas, akceptuodamas „galutinius ir neskundžiamus“ Konstitucinio Teismo nutarimus, iš esmės privalo nustatyti, kad asmuo neregistruojamas kandidatu į Seimo narius ar Respublikos Prezidentus, jei jis turi kitos valstybės pilietybę.⁵⁹

Konstitucijos 29str. suformuluotas bendras asmenų lygybės principas: įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs. Žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu užsienio valstybės pilietybę įgijusieji nedavę piliečio priesaikos, neprivalantys jos atsisakyti ir galintys būti renkami Seimo ar savivaldybės tarybos nariu (jeigu jie atitinka kitas įstatymo keliamas sąlygas);

- įgijusieji pilietybę davę piliečio priesaiką. Pastarieji piliečiai vienodas su kitais galimybės būti renkami Seimo ar savivaldybės tarybos nariu įgyja tik tuomet, kai atsisako užsienio valstybės pilietybės.

Konstituciniam Teismui buvo pateikti šie argumentai:

- Konstitucijos 34 str. 2 d. numato, kad teisę būti išrinktam nustato Konstitucija ir rinkimų įstatymai. Kas gali būti renkamas Seimo nariu, numato Konstitucijos 56 str. 1 d., kurioje pasakyta, kad Seimo nariu gali būti renkamas Lietuvos Respublikos pilietis, kuris nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei ir rinkimų dieną yra ne jaunesnis kaip 25 metų bei nuolat gyvena Lietuvoje.⁶⁰
- Seimo rinkimų įstatymo 38 str. 4 d. nurodyta, kad asmenys, kurie yra davę kitų valstybių priesaiką, turi jos raštu atsisakyti ir anketoje nurodyti, kaip ir kada jie tai padarė. Analogiška nuostata yra įtvirtinta Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 36 str. 4 d. Nagrinėjant, ar Seimo rinkimų įstatymo 38 str. 4 d. ir Savivaldybių tarybų rinkimų 36 str. 4 d. neprieštarauja Konstitucijai, labai svarbu nustatyti Konstitucijos 56 str. 1 d. vartojamos sąvokos „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ turinį.

Konstitucinis Teismas analizuodamas ginčijamas įstatymų nuostatas Konstitucijos 12 str. kontekste, konstatavo, kad:

- užsienio pilietybės atsisakymo ar priėmimo procedūras gali nustatyti tik ta valstybė, kuri savo teisės normomis sukūrė atitinkamą pilietybės institutą;
- pilietybės priesaika paprastai duodama, kai pilietybė suteikiama natūralizacijos būdu, tačiau ir šiuo atveju priesaika yra tik viena iš sąlygų pilietybei gauti, todėl ir vėliau vienos iš tų

⁵⁸ Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 38 str. 4 d. ir Lietuvos Respublikos savivaldybių Tarybų rinkimų įstatymo 36 str. 4 d. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 1998, Nr. 5

⁵⁹ E. Šileikis. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius, 2005, p. 166

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas. Valstybės žinios, 1992, Nr.22-635.

sąlygų paneigimas dar nebūtinai reiškia pilietybės atsisakymą. Kaip minėta, valstybės paprastai nustato specialias pilietybės atsisakymo procedūras;

- Lietuvos rinkimų įstatymų ginčijamose nuostatose tiesiogiai reikalaujama, kad asmuo, turintis dvigubą pilietybę ir davęs kitos valstybės piliečio priesaiką, bet norintis kandidatuoti į Seimo ar savivaldybės tarybos narius, raštu tik atsisakytų duotos kitos valstybės piliečio priesaikos. Toks reikalavimas keliamas siekiant užtikrinti, kad atitinkamas asmuo atitiktų konstitucinę sąlygą būti nesusijusiam priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei.⁶¹

Remiantis išdėstytais argumentais Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad minėtų rinkimų įstatymų ginčijamos nuostatos *neprieštarauja* Konstitucijos 12 str. 2 daliai.

Konstitucija iš Seimo nario besąlygiškai reikalauja ištikimybės priesaikos vien Lietuvos valstybei, pasižadėjimo gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus. Tai suprantama, nes valstybės institucijose gali dirbti tik lojalūs tai valstybei asmenys, kurių ištikimybė jai ir patikimumas nekelia abejonių. Akivaizdu, kad jeigu Seimo nario priesaiką duotų asmuo, kuris priesaika ar pasižadėjimu yra susijęs su užsienio valstybe, kiltų abejonių dėl naujos priesaikos tikrumo ir patikimumo, o tokio asmens teisinė politinė situacija taptų dviprasmiška. Analogiškai konstituciniai reikalavimai nustatyti ir Respublikos Prezidentui. Tokius pačius teisinius veiksmus-atsisakyti priesaikos ar pasižadėjimo- privalo atlikti ir kandidatas į Respublikos Prezidentus, nes Seimo rinkimų įstatyme ir Prezidento rinkimų įstatyme, nuostatos, liečiančios priesaiką ar pasižadėjimą užsienio valstybei yra gana tapačios.

Konstitucinis Teismas nutarime pažymėjo apie būtinybę išsiaiškinti konstitucinę sąvoką „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ turinį. Visų pirma reikėtų pabrėžti, kad ši sąvoka yra abstraktaus pobūdžio, t. y. ją reikėtų suprasti kaip bet kurią priesaiką ar pasižadėjimą užsienio valstybei. Antra, aiškinant šią sąvoką būtina prisiminti ir svarbiausius tikslus, dėl kurių ji Konstitucijoje buvo suformuluota. Tai iš esmės politiniai tikslai: užtikrinti aukščiausios politinės valstybinės institucijos, įkūnijančios valstybėje teisinės tautos atstovavimo idėją, tinkamą suformavimą. Akivaizdu, kad Tautai atstovauja tik tos valstybės piliečiai, žinantys ir sugebantys išreikšti savo bendrapiliečių lūkesčius bei interesus, suvokiantys ir galintys formuoti savo valstybės politinę valią. Taigi bet kokie politiniai įsipareigojimai užsienio valstybei turėtų būti traktuojami kaip pasižadėjimas tai valstybei. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad svarbiausias būdas konstitucinei sąlygai- būti „nesusijusiam priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“- įvykdyti yra užsienio valstybės pilietybės atsisakymas.⁶²

⁶¹ Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 38 str. 4 d. ir Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 36 str. 4 d. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 1998 m. Nr. 5

⁶² Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 38 str. 4 d. ir Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 36 str. 4 d. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, Nr. 5

Šio darbo kontekste Konstitucinio Teismo nagrinėtas klausimas „Dėl Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalies ir Savivaldybių Tarybų įstatymo 34 straipsnio 4 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ svarbus yra ir Prezidento rinkimų procese, nes kandidatuojantis į Prezidentus asmuo turi būti, kaip ir Seimo narys, nesusijęs priesaika kitai užsienio valstybei, todėl darbe cituoju šį nutarimą, nors jame akcentuojamas Seimo nariui privalomas „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu“ konstitucinis institutas.

Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 32 str. numatyta, kad pretendentas būti kandidatu į Respublikos Prezidentus privalo pranešti Vyriausiajai rinkimų komisijai:

- ar jis yra, ar buvo ir kada buvo kitos valstybės (valstybių) pilietis;
- pateikti kitos valstybės (valstybių) pilietybę patvirtinantį dokumentą;
- Lietuvos Respublikos , kitų valstybių kompetentingų institucijų išduotą dokumentą apie kitos valstybės (valstybių) pilietybės atsisakymą ar jos netekimą;
- ar jis sutinka, kad Vyriausioji rinkimų komisija gautų duomenis iš Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių kompetentingų institucijų apie jo turimą ar turėtą kitos valstybės (valstybių) pilietybę, jos atsisakymą ar netekimą.⁶³

Prezidento rinkimai, taip pat Seimo rinkimai sukelia visuomenės susidomėjimą, vyksta audringos diskusijos tarp piliečių dėl vienu ar kitu kandidatų teigiamų arba neigiamų savybių, sugebėjimo atstovauti Tautai ar Valstybei.

Reikšminga rinkimų proceso stadija yra rinkimų agitacinė kampanija. Tai vienas iš pasiruošimo rinkimams etapų, apimantis laiko tarpą nuo kandidatų iškėlimo ir registracijos pabaigos iki paskirtos rinkimų dienos, kurio metu visuomenės nariai yra supažindinami su partijų programomis bei kandidatais į parlamentą, taip pat kandidatais į Respublikos Prezidentus. Vystantis visuomenei bei jos narių teisinės kultūros supratimui, atsiranda poreikis užtikrinti rinkimų kampanijos sklandų veikimą. Šį tikslą galima būtų įgyvendinti tik tuo atveju, jei pavyktų užkirsti kelią nelegalių ir neteisėtų rinkimų kovos priemonių panaudojimui. Todėl, siekiant garantuoti visuotinę, lygią rinkimų teisę bei slaptą balsavimą, vyksta nuolatinis rinkimų įstatymų tobulinimas.

Prezidento rinkimų agitaciją reglamentuoja Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 41 str., 42 str., 43 str., 44 str., 45 str. Šį įstatymo skirsnį verta paanalizuoti detaliau, nes Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimo (naujos redakcijos) projekte šiame skirsnyje yra numatyta pasikeitimų, kuriuos analizuoju darbo šeštoje dalyje. Dabar galiojantis Prezidento rinkimų įstatymas numato, kad rinkimų pradžia skelbia Vyriausioji rinkimų komisija. Politinės partijos ir politinės organizacijos, piliečiai ir kandidatai į Respublikos Prezidentus rinkimų agitaciją gali pradėti nuo tos dienos, kai prasideda Respublikos Prezidento rinkimų kampanija.⁶⁴

⁶³ Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas, Valstybės žinios, 1993, Nr. 2-59.

⁶⁴ Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas. Valstybės žinios, 1993, Nr. 2-59.

Politologas L. Bielinis yra pasakęs, kad visos iki šiol Lietuvoje vykusios rinkiminės kampanijos turėjo vieną trūkumą-silpnus arba visiškai nedarbingus štabus. Rinkiminio štabo pagrindinis uždavinys yra politinis marketingas – tai priemonių kompleksas, kurio tikslas – sukurti kandidatą, adekvatų potencialiam rinkėjui, pristatant jį kuo didesniai rinkėjų skaičiui ir parodant kandidato bei jo konkurentų skirtumus, siekti surinkti maksimalų, pergalei reikalingą balsų skaičių.⁶⁵ Politinės konkurencijos laikmetyje svarbu yra kandidato įvaizdis, reputacija, charizma. Reputacijai svarbu įvaizdžio ir turinio aspektai. Prisiminus 1993 metų Prezidento rinkimus, įvaizdžio sukurta reputacija tapo formalizuotu požiūriu į asmenį, kurio pagrindą sudaro kandidato išorės duomenys bei sugebėjimas solidžiai komunikuoti. Tokią reputaciją tais metais sukūrė kandidatas į Prezidentus A. Brazauskas.

Vyriausioji rinkimų komisija tvirtina rinkimų agitacijos rengimo laidų taisykles, kurias derina su Lietuvos nacionalinio transliuotojo direktoriumi. Paskutinės taisyklės buvo patvirtintos 2002 m. lapkričio 20 d. prieš Respublikos Prezidento rinkimus Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimu Nr. 180. Taisyklėse pažymima, kad Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija Respublikos Prezidento rinkimų agitacijos laikotarpiu vadovaujasi Respublikos Prezidento rinkimų įstatymu ir patvirtintomis taisyklėmis. Jose numatyta:

- rinkimų agitacijos laikotarpiu LRT rengiamose įprastose informacinėse laidose gali būti teikiamos žinios apie kandidatus į Respublikos Prezidentus, kuriose neturi būti rinkimų agitacijos;
- specialiosios laidos transliuojamos tiesiogiai, o jų įrašas saugomas šešis mėnesius nuo rinkimų dienos;
- LRT specialiosios laidos rengiamos laikantis lygiateisiškumo principo tarp kandidatų į Respublikos Prezidentus;
- kandidatai į Respublikos Prezidentus rinkimų agitacijai skirtą LRT laiką gali išnaudoti patys ar leisti tuo laiku vykdyti rinkimų agitaciją jų nurodytoms politinėms partijoms ir politinėms organizacijoms bei patikėtiniams ar jų nurodytiems kitiems asmenims;
- pirmąją rinkimų agitacijos dieną, t.y. 2002-11-22, kandidatai į Respublikos Prezidentus pateikia Vyriausiajai rinkimų komisijai raštiškus susitarimus. Juose turi būti nurodyta, su kuriais kitais dviem kandidatais jis/ji diskutuos specialiose laidose.⁶⁶

Taisyklėse taip pat numatytas diskusijų laikas, laidų transliavimo datos, taip pat apribojimai. Taisyklių galiojimo laikas nustatytas nuo 2002-11-22 iki 2002-12-20.

1992 m. galiojusiame Prezidento rinkimų įstatyme rinkimų agitacija buvo draudžiama likus 24 valandoms iki rinkimų pradžios ir rinkimų dieną. Tuo metu jokių vaizdinių rinkimų

⁶⁵ L. Bielinis. Rinkiminių technologijų įvadas. Vilnius, 2000, p.41.

⁶⁶ Vyriausiosios rinkimų komisijos 2002 m. lapkričio 20 d. sprendimas Nr. 180 „Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos laidų, skirtų Respublikos Prezidento ir Savivaldybių tarybų rinkimų agitacijai, rengimo taisyklės“. Intern. prieiga: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w3_viewer.ViewTheme?p_int_tv_id=2050&p_kalb_id=1&p_org=1 p. 1,2,4, 4.

agitacijos priemonių, išskyrus išleistas Respublikos Prezidento rinkimo komisijos, negali būti balsavimo patalpoje, pastate ir 50 metrų atstumu apie jį.⁶⁷ Pakeitus Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo daugelį straipsnių 1996-10-16 Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymu, 45 str. norma konstatavo, kad rinkimų agitacija draudžiama likus 30 valandų iki rinkimų pradžios ir rinkimų dieną, išskyrus nuolatinę vaizdinę agitaciją tam skirtose vietose, jeigu ji iškabinta likus ne mažiau kaip 48 valandoms iki rinkimų pradžios. Rinkimų agitacijos draudimo laikotarpiu jokių vaizdinių rinkimų agitacijos priemonių (išskyrus tas, kurias išleido Vyriausioji rinkimų komisija) negali būti balsavimo patalpose ir 50 metrų atstumu aplink pastatą, kuriame yra balsavimo patalpa.⁶⁸

⁶⁷ Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas. Valstybės žinios, 1993-01-20, Nr. 2-29.

⁶⁸ Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 1996-10-16, Nr. 100-2256

5. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų procesas 1993-2004 m.: teisiniai ginčai ir jų sprendimas. Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimai šiuo laikotarpiu

1992 m. spalio 25 d., kartu su Respublikos Seimo rinkimų pirmuoju turu, įvyko ir konstitucinis referendumas, kuriame priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija, atkūrusi ir įteisinusi valstybės vadovo – Prezidento instituciją.

Šiuose rinkimuose laimėjus Demokratinei darbo partijai, jos lyderis *Algirdas Brazauskas* buvo išrinktas Seimo pirmininku. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 89 str. Algirdas Brazauskas pradėjo laikinai - iki Prezidento rinkimų, eiti Respublikos Prezidento pareigas.

1993 m. sausio 25 d. Lietuvoje prasidėjo pirmoji šalies istorijoje po nepriklausomybės atkūrimo Prezidento rinkimų kampanija, kuri tęsėsi iki vasario 14 d.

Seimas, vykdydamas Respublikos Konstitucijos 89 str. ir vadovaudamasis Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 6 str. 1992 m. gruodžio 3 d. nutarė pratęsti Respublikos Prezidento rinkimų surengimo terminą ir Respublikos Prezidento rinkimus paskirti 1993 m. vasario 14 d.⁶⁹

Rinkimų kampanijoje dalyvavo du kandidatai į Prezidentus- buvęs ambasadorius *JAV Stasys Lozoraitis* (1924-1994) ir tuo metu laikinai Prezidento pareigas ėjęs Seimo pirmininkas *Algirdas Brazauskas*. Kiti kandidatai atsisakė savo kandidatūrų iki rinkimų, vienas iš jų *Vytautas Landsbergis* 1993 m. sausio 4 d. per televiziją paskelbė, kad atsisako savo siekio tapti prezidentu Stasio Lozoraičio naudai. Stasio Lozoraičio rinkimų štabo vadovu buvo dabartinis Lietuvos Prezidentas *Valdas Adamkus*.⁷⁰

Respublikos Prezidento rinkimai įvyko 1993 m. vasario 14 d. Tą dieną į rinkimų apylinkes balsuoti atėjo 2019015 piliečių, iš kurių 1212075 arba 60, 03 proc. savo balsus atidavė už A. Brazauską.⁷¹

Rinkimus laimėjęs Algirdas Brazauskas buvo inauguruotas Prezidentu 1993 m. vasario 25d.

Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymo, kurį Seimas priėmė 1993 m. sausio 26 d. (įsigaliojo nuo 1993-01- 26), 1 str. nurodė, kad Respublikos Prezidento rinkimų rezultatų paskelbimas yra Respublikos Prezidento rinkimų komisijos nutarimo paskelbimas Lietuvos Respublikos laikraščiuose per Lietuvos Respublikos Vyriausybės telegramų agentūrą (ELTA). Po Respublikos Prezidento rinkimų rezultatų paskelbimo Respublikos Prezidento rinkimų komisija ne vėliau kaip per 3 valandas išrinktam Respublikos Prezidentui įteikia Lietuvos Respublikos pažymėjimą.⁷² Tokį patį pažymėjimo įteikimo terminą numatė ir 1992 m. Prezidento rinkimų įstatymo 73 str. Šis įstatymas buvo pakeistas ir papildytas. Po įstatymo pakeitimo 1 str. buvo

⁶⁹ Intern. prieiga: <http://www.vrk.lt>

⁷⁰ Intern. prieiga: http://lt.wikipedia.org/wiki/1993_m._Lietuvos_Respublikos_Prezidento_rinkimai

⁷¹ Intern. prieiga: <http://www.president.lt>

⁷² Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymas. Valstybės žinios, 1993, Nr. 5-89.

nustatyta, kad po Respublikos Prezidento rinkimų oficialaus paskelbimo Vyriausioji rinkimų komisija ne vėliau kaip per 7 dienas išrinktam Respublikos Prezidentui įteikia Lietuvos Respublikos Prezidento pažymėjimą.

Prezidento įstatymas nustato, kad išrinktas Prezidentas pareigas pradeda eiti prisiekęs Tautai, dalyvaujant Tautos atstovams-Seimo nariams. Įstatyme nurodytas priesaikos tekstas, priesaikos priėmimo vieta, aplinkybės. Prezidento įstatymo 5 str. įtvirtinta, kad Respublikos Prezidento priesaikos priėmimo ceremonijoje kviečiami dalyvauti Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. kovo 11 d. Akto „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“ signatarai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nariai, Lietuvos bažnyčių hierarchai bei atstovai, politinių partijų, kitų politinių ir visuomeninių organizacijų atstovai, Lietuvoje akredituoti užsienio valstybių diplomatai. Respublikos Prezidento priesaikos priėmimo ceremoniją tiesiogiai transliuoja Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija.⁷³

Respublikos Prezidento įstatymas nurodo, kad asmuo, išrinktas Respublikos Prezidentu, turi sustabdyti savo veiklą politinėse partijose ir politinėse organizacijose iki naujos Respublikos Prezidento rinkimų kampanijos pradžios. Tokį pareiškimą Respublikos Prezidentas turi paskelbti kitą dieną po to, kai Vyriausioji rinkimų komisija (buvo Prezidento rinkimų komisija) įteikia jam Lietuvos Respublikos pažymėjimą.⁷⁴ Priesaiką priima Konstitucinio Teismo pirmininkas, jam nesant-bet kuris kitas Konstitucinio Teismo teisėjas.

Prezidento įstatymas nurodo, jog asmeniui buvusiam Respublikos Prezidentu Prezidento vardas išlieka iki gyvos galvos. Prezidento vardą Lietuvos valstybės istorijoje turi: Antanas Smetona, Aleksandras Stulginskis, Kazys Grinius, Algirdas Brazauskas, Valdas Adamkus, Rolandas Paksas.

1993 metų Respublikos Prezidento įstatymas nurodo, kad Prezidentas turi savo vėliavą, kanceliariją, leidžia dekretus, taip pat įstatyme įtvirtintos nuostatos dėl Prezidento socialinių garantijų. Plačiau apie Prezidento įstatymą nerašau, nes tai ne šio darbo tema.

1993 metų Respublikos Prezidento rinkimai vyko galiojant 1992 m. gruodžio 22 d. Respublikos Prezidento rinkimų įstatymui. Kai kuriuos šio įstatymo straipsnius aptariu, nes jie yra aktualūs šio darbo kontekste. Įstatymo 10 str. reglamentavo, kad „Prezidento rinkimus organizuoja ir vykdo:

- 1) Respublikos Prezidento rinkimų komisija;
- 2) miesto, rajono rinkimų komisijos;
- 3) apylinkių rinkimų komisijos.⁷⁵

Įstatymo 11-12 str. reglamentavo Respublikos Prezidento rinkimų komisijos teisinį statusą ir veiklos funkcijas. Paminėtini kai kurie aspektai iš šiai komisijai įstatymu nustatytos veiklos: ji

⁷³ Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymas. Valstybės žinios, 1993, Nr. 5-89.

⁷⁴ Ten pat.

⁷⁵ Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas. Valstybės žinios, 1993, Nr. 2-29.

buvo sudaroma iš trijų asmenų, turinčių aukštąjį teisinį išsilavinimą, kurie buvo burtais nustatomi iš teisingumo ministro pateiktų 6 kandidatūrų; trijų asmenų, turinčių aukštąjį teisinį išsilavinimą, kurie buvo burtais nustatomi iš Lietuvos teisininkų draugijos pateiktų 6 kandidatūrų. Burtų traukimą Seimo posėdyje organizavo Seimo pirmininkas. Taip pat į komisijos sudėtį įėjo politinių partijų, visuomeninių politinių judėjimų ir tautinių mažumų visuomeninių politinių organizacijų, gavusių Seimo narių mandatus daugiamandatėje rinkimų apygardoje atstovai. Seimas negalėjo atmesti pasiūlytų kandidatūrų. Respublikos Prezidento rinkimų komisijos pirmininką skyrė Seimas.

Dar iki Prezidento rinkimų, Seimas 1993 m. sausio 19 d. įstatymu šiek tiek pakeitė Prezidento rinkimų įstatymo 13 str. „Miestų, rajonų rinkimų komisijų sudarymas“. Įtraukta nuostata, kad miestų, rajonų rinkimų komisijos sudaromos iš tame mieste, rajone gyvenančių ar dirbančių, turinčių aukštąjį teisinį išsilavinimą, kurių dvi kandidatūras siūlo teisingumo ministras ir dvi tokias pat kandidatūras siūlo Lietuvos teisininkų draugija, *asmenu*.

Dėl 1992 metų Prezidento rinkimų įstatyme nustatytos rinkimų tvarkos pažeidimų pagal šio įstatymo nuostatas buvo galima buvo kreiptis į Aukščiausiąjį Teismą, kurio sprendimas yra galutinis.

Pažymėtina, kad Seime 1994 m. lapkričio 8 d. buvo priimtas Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymas, įsigaliojęs nuo 1995 m. sausio 1 d. Jame pakeistos kai kurios šio įstatymo 18, 19, 32, 34 str. nuostatos. Žodžiai „Aukščiausiajam Teismui“ pakeisti į „Vilniaus apygardos teismui“ ir žodžiai „Aukščiausiojo Teismo sprendimas yra galutinis“ - į „Vilniaus apygardos teismo sprendimas įsiteisėja nuo paskelbimo“.⁷⁶

Dėl Prezidento rinkimų įstatymo 18 ir 19 straipsnių pakeitimo su projektu į Seimą kreipėsi Respublikos Prezidentas, turint tikslą įstatymo nuostatų pakeitimu pašalinti prieštaravimus tarp Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo ir Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo nuostatų, taip pat pašalinti vidinius Prezidento rinkimų įstatymo prieštaravimus. Administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – ir ABTĮ) 15 str. 1 d. 8 p. nustatyta, kad administraciniai teismai sprendžia bylas dėl rinkimų ir referendumo įstatymų pažeidimo. ABTĮ 18 str. 2 d. 9 p. nurodyta, kad apygardos administracinis teismas, kaip pirmos instancijos teismas, nagrinėja bylas pagal skundus dėl rinkėjų sąrašė ar piliečių, turinčių teisę dalyvauti referendume, sąrašė padarytų klaidų. O pagal šio įstatymo 20 str. 1 d. 4 p. Vyriausiasis administracinis teismas yra galutinė instancija byloms pagal skundus dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų ar neveikimo, išskyrus tuos, kurie priskirti Konstituciniam Teismui⁷⁷. Buvo abejonių dėl Prezidento rinkimų įstatymo minėtų normų, kai ginčai yra nagrinėjami skirtingų kompetencijų teismuose, atitikimo įstatyminiam reglamentavimui. Keičiant 2004 m. liepos 15 d. Prezidento rinkimų įstatymo 18 ir 19 str. nuostatas, numatyta, kad skundai dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų

⁷⁶ Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymas, Valstybės žinios, 1994, Nr.89-1720.

⁷⁷ Prezidento rinkimų įstatymo 18 ir 19 str. pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 116-4332.

paduodami *Vyriausiajam administraciniam teismui*. Įstatymo pataisomis pašalintas 19 str. 3 dalies ir 72¹ str. 5 dalies 2 punkto prieštaravimas (buvo: Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą galima apskųsti ne Vyriausiajam administraciniam teismui, o Vilniaus apygardos teismui.)

Pagal dabar galiojančias Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo nuostatas po įstatymo 18 str., 19 str., 32 str. ir 34 str. pakeitimo, nustatyta, jog skundus dėl balsavimo, apie asmenų dalyvavimą kandidatu į Prezidentus, kandidatų įregistravimą nagrinėja Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas, kurio sprendimas įsiteisėja nuo paskelbimo.

1996 m . spalio 16 d. Seimas Respublikos Prezidento įstatymą papildė nauju 72¹ straipsniu: „Paklausimas dėl Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo pažeidimo“. Jame akcentuojama , jog su paklausimu, ar nebuvo pažeistas rinkimų įstatymas per Respublikos Prezidento rinkimus, į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą gali Lietuvos Respublikos Seimas ne vėliau kaip per 3 dienas po to, kai paskelbiami oficialūs rinkimų rezultatai. Konstitucinis Teismas tiria ir vertina tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą. ⁷⁸ Konstitucinis Teismas paklausimą išnagrinėja per 72 valandas. Jeigu nustatoma, kad rinkimų įstatymas pažeistas, galutinį sprendimą priima Seimas, galintis pripažinti rinkimų rezultatus negaliojančiais, jeigu pagal balsų skaičiavimo protokolus negalima nustatyti tikrųjų rinkimų rezultatų. Ir tada ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo rinkimų dienos rengiami pakartotiniai Prezidento rinkimai. 1993 m.- 2004 m. tokių paklausimų Lietuvos Vyriausiajam administraciniam teismui pateikta nebuvo.

Darytina išvada, kad 1993 m. Respublikos Prezidento rinkimai vyko sklandžiai. Rinkimus organizavo ir vykdė Respublikos Prezidento rinkimų komisija, kurios kompetenciją ir įgaliojimus numatė 1992 m. gruodžio 22 d. Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas.

Respublikos Prezidentas Algirdas Brazauskas prezidento pareigas ėjo penkerius metus, kaip ir numatyta įstatyme, bet tik vieną kadenciją- nuo 1993-02-25 iki 1998-02-25.

1992 m. Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme 1996 m. Seimas įstatymu įvedė daug pakeitimų ir papildymų. Kai kurie iš jų minėti. Panaikintas įstatymo 11 str., reglamentavęs Prezidento rinkimų komisijos funkcijas. Buvusios Prezidento rinkimų komisijos įgaliojimus įgijo Vyriausioji rinkimų komisija, kuri organizuoja Respublikos Prezidento rinkimus. Visuose įstatymo straipsniuose, kur buvo minima Prezidento rinkimų komisija, po pakeitimų kalbama apie Vyriausiąją rinkimų komisiją.

1996-09-19 priimtu įstatymu panaikinti Prezidento rinkimų įstatymo 24, 25, 26, 27, 28, 29,30 str., reglamentavę rinkėjų sąrašų sudarymo tvarką. Prezidento rinkimų įstatymo 23 str. „ Rinkėjų sąrašai sudaromi, tikslinami ir skundžiami tokia pat tvarka, kaip rinkėjų sąrašai pagal Seimo rinkimų įstatymo 25-29 bei 32-36 str.“⁷⁹ . Seimo rinkimų įstatymas numato, jog sąrašų sudarymo tvarką, formą, sudarymo būdą ir naudojimo tvarką nustato Vyriausioji rinkimų

⁷⁸ Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 100-2256.

⁷⁹ Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 89-1720.

komisija.⁸⁰ Visa parengtinė Prezidento rinkimų organizavimo tvarka: rinkėjo pažymėjimo įteikimas, balsavimo patalpų įrengimas ir visa balsavimo eiga vyksta pagal Seimo rinkimų įstatymą.

Prezidento rinkimų įstatymas 1997 m. spalio 14 d. papildytas 2¹str. dėl duomenų apie ryšius su užsienio specialiomis tarnybomis (struktūromis). Pretendentas privalo pateikti duomenis apie ryšius su SSRS ar buvusių sovietinių respublikų NKVD, KGB ir kt. struktūromis. Vyriausioji rinkimų komisija dėl neteisingų duomenų nurodymo priima vieną iš sprendimų: kreiptis į Vilniaus apygardos teismą. Šis straipsnis 1999 m. vasario 9 d. pakeistas tiek, kad Vyriausioji rinkimų komisija kreipiasi į Aukštesniąją administracinę teismą su pareiškimu nustatyti faktą, kad pretendentas į Respublikos Prezidentus duomenų anketoje nurodė neteisingus duomenis apie savo darbą, mokymąsi ar bendradarbiavimą su šio straipsnio 1 dalyje išvardintomis tarnybomis (struktūromis) arba tokius duomenis nuspėpė.⁸¹ Tuo pačiu įstatymu 23¹¹ straipsnio 2 dalis išdėstyta, kad apylinkės rinkimų komisijos sprendimas per 3 dienas gali būti apskūstas atitinkamos apygardos administraciniam teismui, kuris skundą išnagrinėja per 3 dienas. Teismo sprendimas yra galutinis.⁸² Įstatymo 32 str. 3 dalies pakeitime dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos atsisakymo išduoti parašų rinkimų lapus gali būti skundžiamas Aukštesniajam administraciniam teismui, kuris skundą išnagrinėja per 72 valandas nuo jo padavimo. Sprendimas įsiteisėja nuo paskelbimo. Pakeitimu 34 str. 4 dalyje akcentuota, kad Vyriausiosios rinkimų komisijos atsisakymas įregistruoti pretendentą į kandidatus dėl jį remiančių parašų surinkimo gali būti apskūstas Aukštesniajam administraciniam teismui. Darytina išvada, kad 1999 m. vasario 9 d. Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimų įstatyme buvo padaryti pakeitimai, nustatantys rinkimų įstatymo pažeidimų apskundimo instanciją.

1999 m. balandžio 6 d. Seimas įstatymu pakeitė Prezidento rinkimų įstatymo 74 str. dėl Respublikos Prezidento rinkimų dokumentų saugojimo ir jį išdėstė taip: „Vyriausioji rinkimų komisija ne vėliau kaip per 3 mėnesius po galutinių rinkimų rezultatų paskelbimo parengia ir išleidžia knygą apie rinkimus ir per 4 mėnesius perduoda valstybės archyvui nuolat saugoti rinkimų apylinkių ir rinkimų apygardų balsų skaičiavimo protokolus.“⁸³ Įstatymo pakeitimuose 1996m. buvo akcentuota, jog Vyriausioji rinkimų komisija pasibaigus rinkimams ir pasibaigus įstatyme numatytais terminais apskundimo laikui, ne vėliau kaip per 20 dienų rinkimų dokumentus perduoda Valstybės archyvui.

Seimas 1997 m. liepos 2 d. vadovaudamasis Konstitucijos 67 str.4 punktu (skiria Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimus), 80str. (Respublikos Prezidento eiliniai rinkimai vykdomi paskutinį sekmadienį likus dviem mėnesiams iki Respublikos Prezidento kadencijos pabaigos) ir 82 str. (Išrinktas Respublikos Prezidentas savo pareigas pradeda eiti rytojaus dieną pasibaigus

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas. Valstybės žinios, 1992, Nr. 2-29

⁸¹ Prezidento rinkimų įstatymo 2¹, 23¹¹, 32, 34, 72¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 1999-02-09, Nr. 19-514.

⁸² Ten pat.

⁸³ Prezidento rinkimų įstatymo 74 straipsnio pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 33-953.

Respublikos Prezidento kadencijai, po to kai Vilniuje, dalyvaujant Tautos atstovams- Seimo nariams, prisiekia Tautai), *nutarė skirti Respublikos Prezidento rinkimus 1997 m. gruodžio 21 d.*

Prezidento rinkimų įstatymo 31 str. reglamentuoja kandidatų į Prezidentus kėlimo tvarką. Pretendentais būti kandidatais į Respublikos Prezidentus save gali iškelti pavieniai asmenys. Juos gali iškelti ir remti politinės partijos ir politinės organizacijos. Kandidatų iškėlimas pradedamas ne anksčiau kaip likus 80 dienų ir baigiamas ne vėliau kaip likus 65 dienoms iki rinkimų dienos.

Kaip numatyta Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 32 str. asmuo, norintis pretenduoti kandidatų į Prezidentus raštu pareiškia apie tai Vyriausiajai rinkimų komisijai. Jis turi pateikti Vyriausiajai rinkimų komisijai dokumentą apie jo pilietybę. Taip pat pareiškimą, ar nėra susijęs priesaika kitai valstybei. Jeigu pretendentas yra susijęs priesaika su kita užsienio valstybe, jis turi raštiškai įsipareigoti tos priesaikos atsisakyti. Apie tai jau kalbėta. Šios rinkiminės kampanijos metu buvo nustatyta, kad pretendentė į Respublikos Prezidentus p. Liucija Baškauskaitė, gaudama JAV pilietybę yra davusi priesaiką šiai valstybei, nėra priesaikos atsisakiusi ir neketina to daryti. Tai reiškia, kad Liucija Baškauskaitė yra susijusi priesaika užsienio valstybei ir todėl pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 56 str. negali būti renkama Seimo nare, o tuo pačiu pagal Konstitucijos 78 str. – Lietuvos Respublikos Prezidente. Vyriausioji rinkimų komisija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 32 str. 3 d. nusprendė atsisakyti išduoti Liucijai Baškauskaitei rinkėjų parašų rinkimo lapus.

Vyriausioji rinkimų komisija 1997 m. spalio 5 d. nagrinėjo klausimą dėl parašų rinkimo lapų išdavimo kitam pretendentui į Prezidentus – Valdui Adamkui. Valdas Adamkus Vyriausiajai rinkimų komisijai pareiškė, kad savęs nelaiko susijusiu priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei JAV ar bet kuriai kitai užsienio valstybei nuo 1997 10 02. Komisija pripažino Valdo Adamkaus atsisakymą nuo JAV duotos piliečio priesaikos, kadangi tuo metu Lietuvoje nebuvo įstatymo, reglamentuojančio atsisakymo tvarką.

Kaip minėta šiame darbe, kandidatas į Prezidentus Valdas Adamkus susidūrė su sėslumo Lietuvoje cenzu. Konstitucijos 78 str. nustatyta, kad Respublikos Prezidentu gali būti renkamas Lietuvos pilietis ne mažiau kaip trejus pastaruosius metus gyvenęs Lietuvoje. Taigi Vyriausiajai rinkimų komisijai kilo abejonių dėl šios Konstitucinės nuostatos, kuri tiesiogiai lietė pretendentą, todėl komisija atsisakė išduoti Valdui Adamkui parašų rinkimo lapus. Vyriausioji rinkimų komisija, tik gavusi Vilniaus apygardos teismo 1997 m. spalio 10 d. sprendimą, kuriuo ji buvo įpareigota išduoti pretendentui į Respublikos Prezidentus Valdui Adamkui rinkėjų parašų rinkimo lapus, 1997 m. spalio 11 d. nusprendė tai padaryti.

Dar vieno kandidato- Algirdo Pilvelio- kandidatų į Respublikos Prezidentus Vyriausioji rinkimų komisija neįregistravo, nes jį rėmė mažiau kaip 20 000 rinkėjų. Tuo tarpu Prezidento rinkimų įstatymo 34 str. numato, jog pretendentai parašų rinkimo lapuose turi surinkti ne mažiau kaip 20 000 rinkėjų parašų.

Prezidento rinkimų įstatymo 34 str. 6 d. nustato, jog likus iki rinkimų dienos ne mažiau kaip

30 d., Vyriausioji rinkimų komisija oficialiai skelbia visų asmenų, įregistruotų kandidatais į Respublikos Prezidentus, sąrašą ir ne vėliau kaip per 24 valandas nuo sąrašo paskelbimo išduoda šiems asmenims kandidato į Respublikos Prezidentus pažymėjimą.⁸⁴ Pažymėjimai buvo įteikti 1997 m. lapkričio 19 d.

Vyriausioji rinkimų komisija 1997 m. lapkričio 17 d. sprendimu paskelbė kandidatų į Prezidentus sąrašą. Jame buvo išvardinti Konstitucijos ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo nuostatas atitinkantys kandidatai: Valdas Adamkus, Vytenis Povilas Andriukaitis, Kazys Bobelis, Vytautas Landsbergis, Artūras Paulauskas, Rolandas Pavilionis, Rimantas Smetona.

Vyriausioji rinkimų komisija nustatė, kad Respublikos Prezidento rinkimų agitacijos kampanija prasideda nuo šio sąrašo paskelbimo „Valstybės žiniuose“ 1997 m. lapkričio 19 d.⁸⁵

1997 metais Respublikos Prezidento rinkimai vyko dviem turais. Galutiniais pirmojo balsavimo rato galutiniais rezultatais Vyriausioji rinkimų komisija, remdamasi Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 70 str. nustatė, jog rinkėjų sąrašuose buvo 2 624 312 rinkėjų, rinkimuose dalyvavo 1 875 148 rinkėjai, t. y. rinkimuose dalyvavo 71, 45 proc. rinkėjų. Mažiausiai balsų buvo paduota už Rimantą Smetoną, Rolandą Pavilionį, Kazį Bobelį.

Vyriausioji rinkimų komisija 1997 m. gruodžio 26 d. sprendimu „Dėl 1997 m. gruodžio 21 d. Respublikos Prezidento rinkimų rezultatų“ nusprendė:

1. Patvirtinti 1997 m. gruodžio 21 d. Respublikos Prezidento rinkimų pirmojo balsavimo rato galutinių rezultatų protokolą .
2. Nustatyti, kad Respublikos Prezidentas nėra išrinktas.
3. Nustatyti, kad du daugiausiai balsų pirmajame balsavimo rate gavę kandidatai yra: Valdas Adamkus (27,56 %) ir Artūras Paulauskas (44,73%).
4. Antrąjį balsavimo ratą, kuriame dalyvauja du daugiausiai balsų pirmajame balsavimo rate gavę kandidatai, surengti 1998m. sausio 4 d.
5. Nustatyti, kad rinkimų agitacijos kampanija prasideda 1997 m. gruodžio 27 d.⁸⁶

Vyriausioji rinkimų komisija, priimdama šį sprendimą dėl rinkimų rezultatų , vadovavosi Prezidento rinkimų įstatymo 70 str., kuriame numatoma, kas laikoma išrinktu Prezidentu: „Išrinktu laikomas tas kandidatas, kuris pirmą kartą balsuojant ir dalyvaujant ne mažiau kaip pusei visų rinkėjų, gavo daugiau kaip pusę visų rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų. Jeigu rinkimuose dalyvavo mažiau kaip pusė visų rinkėjų, išrinktu laikomas tas kandidatas, kuris gavo daugiausiai, bet ne mažiau kaip vieną trečdalį visų rinkėjų balsų. Jeigu pirmajame balsavimo rate nė vienas

⁸⁴ Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas. Valstybės žinios, 1993, Nr.2-29.

⁸⁵ Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas „Dėl kandidatų į Respublikos Prezidentus sąrašo paskelbimo“. Valstybės žinios, 1997, Nr. 104-2659.

⁸⁶ Vyriausiosios rinkimų komisijos 1997m.gruodžio 26 d. sprendimas „Dėl 1997 m. gruodžio 21 d. Respublikos Prezidento rinkimų rezultatų“. Valstybės žinios, 1997, Nr. 119-3135.

kandidatas nesurinko reikiamos balsų daugumos, po dviejų savaitių nuo rinkimų dienos šio įstatymo nustatyta tvarka rengiamas pakartotinis balsavimas dėl dviejų kandidatų, gavusių daugiausiai balsų pirmajame balsavimo rate. Per pakartotinį balsavimą išrinktu laikomas kandidatas, surinkęs daugiausiai balsų.⁸⁷

1998 m. sausio mėn. įvykus antrajam balsavimui ratui, už kandidatą į Respublikos Prezidentus Valdą Adamkų buvo paduota 968031 rinkėjų balsų, o už Artūrą Paulauską- 953775 rinkėjų balsai. Taigi, kandidatas, surinkęs per pakartotinį balsavimą daugiau balsų, tampa išrinktu į Respublikos Prezidentus. Juo tapo Valdas Adamkus nedidele balsų persvara nugalėjęs Artūrą Paulauską. Prezidentas Valdas Adamkus pareigas ėjo iki 2003 m. vasario 25 d. visą penkerių metų kadenciją.

Lietuvos Respublikos Seimas, vadovaudamasis Konstitucijos 67 str. 4 p., 80 ir 82 str. 2002 m. birželio 6 d. nutarimu numatė sekančių Respublikos Prezidento rinkimų datą- **2002 m. gruodžio 22 d.**

Rinkimų kampanija, jų organizavimo tvarka, balsavimas, rinkimų rezultatų nustatymas vyko vadovaujantis 1992 m. Respublikos Prezidento rinkimų įstatymu su vėlesniais jo pakeitimais ir papildymais. Apie įstatymo pakeitimus 1996- 09-19 minėta.

Vyriausioji rinkimų komisija užregistravo 23 kandidatus į Respublikos Prezidentus. Tarp jų buvo kadenciją baigiantis Prezidentas Valdas Adamkus, kiti žinomi valstybės veikėjai: Kazimira Danutė Prunskienė, Kazys Bobelis, Artūras Paulauskas, Rolandas Paksas, Vytenis Povilas Andriukaitis, Vytautas Bernatoniš, antrą kartą pats save išsikėlęs Algirdas Pilvelis ir kt. Kaip reikalauja Prezidento rinkimų įstatymo 70 str., reikiamą balsų skaičių surinko 10 kandidatų. Kiti kandidatai surinko po mažiau nei 2 proc. balsų. Pirmame balsavimo ture dalyvavo 1 466 536 rinkėjai (53,92%). Į antrąjį balsavimo ratą daugiausiai balsų surinkę pateko Valdas Adamkus, gavęs 35,06% balsų, ir Rolandas Paksas, gavęs 19,40% balsų.

Vyriausioji rinkimų komisija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 70 str. 2002 m. gruodžio 27 d. sprendimu paskelbė 2002 m. gruodžio 22 d. Respublikos Prezidento rinkimų rezultatus. Komisija sprendimu patvirtino pirmojo balsavimo rato galutinių rezultatų protokolą, nustatė, kad Respublikos Prezidentas nėra išrinktas, taip pat nustatė, kad du daugiausiai balsų pirmajame balsavimo rate gavę kandidatai yra Valdas Adamkus ir Rolandas Paksas. Komisija paskyrė pakartotinį balsavimą- 2003 m. sausio 5 d. Taigi, Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimu rinkimų agitacijos kampanija prasidėjo 2002 m. gruodžio 28 d.

2003 m. sausio 5 d. Lietuvos Respublikos piliečiai per visuotinius, lygius ir tiesioginius rinkimus, kaip numato Respublikos Konstitucija ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 3, 4, 5, 6 str. slaptu balsavimu penkeriems metams išrinko *Rolandą Paksą* Respublikos Prezidentu.

⁸⁷ Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas. Valstybės žinios, 1993, Nr. 2-29.

Rinkimų rezultatus Vyriausioji rinkimų komisija įtvirtino 2003 m. sausio 10 d. protokolu: „, Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 70 straipsniu, n u s t a t y t a:

1. Rinkėjų skaičius 2 727 805;
2. Rinkimuose dalyvavusių skaičius 1 436 322;
3. Rinkimuose dalyvavusiųjų procentais 52,65;
4. Negaliojančių biuletenių skaičius 14 683, procentais 1,02;
5. Paduota balsų:

Valdas Adamkus 643 870 44,83 %

Rolandas Paksas 777 769 54,15 %.⁸⁸

Prezidentas Rolandas Paksas Tautai prisiekė Seime 2003 m. vasario 26 d. Respublikos Prezidento pareigas Rolandas Paksas ėjo iki 2004 m. balandžio 6 d. Per tą laikotarpį valstybės politikoje įvyko ženklių įvykių, kai 2003 m. spalio mėnesį Lietuvos Saugumo departamentas pateikė pažymą Seimui dėl įtariamų Prezidento Rolando Pakso aplinkos ryšių su organizuotu nusikalstamumu ir užsienio specialiosiomis tarnybomis. Apie apkaltos procesą, kaip konstitucinį institutą darbe rašiau. Konstitucija nenumato jokio termino, per kurį viena ar kita institucija turi priimti su Prezidento apkalta susijusius sprendimus. Apkaltos Prezidentui R. Paksui praktika parodė, kad tokia Konstitucijos nuostata pasiteisino. Prezidento R. Pakso apkaltos Seime pradžią formaliąja prasme reikia laikyti 2004 m. vasario 19 d., kai Seimas nutarimu pritarė Specialiosios tyrimo (apkaltos) komisijos išvadai ir nusprendė pradėti Seime apkaltos Respublikos Prezidentui R. Paksui procesą.

Respublikos Prezidentas apkaltos proceso tvarka iš pareigų pašalintas **2004 m. balandžio 6d.** Taigi, Seimas sprendimą dėl pašalinimo iš pareigų priėmė ganėtinai greitai-per pusantro mėnesio. Galima teigti, kad tiek Seimas, tiek Konstitucinis Teismas spręsdami Prezidento R. Pakso pašalinimo iš pareigų klausimą su šiais konstituciniais įgaliojimais susitvarkė gana greitai ir operatyviai, o valstybė išvengė didesnio politinio nestabilumo.

Aptariant Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo pataisas ir papildymus 2004 m, galima teigti, kad 2004 m. gegužės 4 d. įstatymas buvo papildytas 1¹ straipsniu ir 2 straipsnio papildymu: Įstatymo 2 straipsnio papildymo tikslai- Lietuvos Respublikos Seimas, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje įtvirtintos atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekais ir teisinės valstybės principu ir Konstitucijos 6, 34 ir 74 straipsniais, priima šį įstatymą. 2 straipsnio papildymas 2 dalimi: Respublikos Prezidentu negali būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą, jeigu nuo jo pašalinimo iš užimamų pareigų ar jo Seimo nario mandato panaikinimo praėjo mažiau kaip 5 metai.⁸⁹ Teikiant Prezidento rinkimų įstatymo 2 straipsnio papildymo ir Įstatymo papildymo 2² straipsniu pataisas, aiškinamajame rašte akcentuotas įstatymo papildymo tikslas- panaikinti esamas

⁸⁸ Intern. prieiga: <http://www3.lrs.lt/rinkimai/2002/Prezidentas/rezultatai/protokolai/protokolai.html>

⁸⁹ Prezidento rinkimų įstatymo papildymo 1¹ straipsniu ir 2 straipsnio papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2004

Prezidento rinkimų įstatymo spragas, susijusias su duomenų apie kandidatus į Respublikos Prezidentus skelbimu, taip sudarant sąlygas sąžiningesniems ir teisingesniems Respublikos Prezidento rinkimams bei geriau įgyvendinant Konstitucijos preambulėje įtvirtintus atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės principus.⁹⁰ 2004 m. birželio 15 d. Seimo įstatymu šio įstatymo 1¹ str. panaikintas ir 2 str. 2 dalis pakeista ir išdėstyta: Respublikos Prezidentu negali būti renkamas šiurkščiai pažeidęs Konstituciją arba sulaužęs priesaiką asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą.⁹¹ Šios įstatymo pataisos padarytos siekiant užtikrinti 2004 m. gegužės 25 d. Konstitucinio Teismo nutarimo įgyvendinimą.

Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarimu minėtus Respublikos Prezidento įstatymo straipsnius pripažino prieštaraujančius Konstitucijai. Šį Konstitucinio Teismo nutarimą darbe aptariau.

Tą pačią dieną- 2004 m. balandžio 4 d.- laikinuoju Lietuvos Respublikos Prezidentu paskelbtas Seimo pirmininkas A. Paulauskas. Tai numato Konstitucijos 89 str., Respublikos Prezidento įstatymo 21 str.: tuo atveju, kai Seimas Respublikos Prezidentą pašalino iš pareigų apkaltos proceso tvarka, taikoma Lietuvos Respublikos Konstitucijos 89 straipsnio pirmoje dalyje bei šiame įstatyme nustatyta Respublikos Prezidento pareigų ėjimo tvarka.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 89 straipsnio pirmoje dalyje nustatytais atvejais Seimas ne vėliau kaip per 10 dienų privalo paskirti Respublikos Prezidento rinkimus, kurie turi būti surengti ne vėliau kaip per du mėnesius. Jeigu Seimas negali susirinkti ir paskelbti Respublikos Prezidento rinkimų, šiuos rinkimus skelbia Lietuvos Respublikos Vyriausybė.

Seimas 2004 m. balandžio 15 d. nutarimu Respublikos Prezidento rinkimus paskyrė

2004 m. birželio 13 d. Nutarimas „Valstybės žiniuose“ paskelbtas balandžio 17 d.

Iki šių Prezidento rinkimų 2004-06-13, Prezidento rinkimų įstatyme be minėtų įstatymo pakeitimų ir papildymų, jų buvo ir daugiau. Vieni iš jų: 2001 m. vasario 20 d.- 32 str. 2 dalis, reglamentuojanti užstato dydį: „penkių vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių dydžio užstatas“ pakeista į „paskutinio paskelbto šalies ūkio vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio 5 dydžių užstatą“. ⁹² Įstatymo 38 str., reglamentuojantis kandidatų į Prezidentus veiklos garantijas, išdėstytas taip: „kandidatas į Respublikos Prezidentus rinkimų kampanijos laikui, bet ne ilgiau kaip 2 mėnesiams, jo prašymu gali būti atleidžiamas nuo darbo ar tarnybinių pareigų. Už šį laiką iš valstybės lėšų jam išmokama VMDU 2 dydžių kompensacija.“⁹³ Ankstesnėje redakcijoje buvo 2 mėnesiniai atlyginimai. Įvairių įstatymo straipsnių pakeitimų Seime buvo padaryta 2002 m. birželio

⁹⁰ Prezidento rinkimų įstatymo 2 straipsnio papildymo ir įstatymo papildymo 2²straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Intern. prieiga: <http://www3.lrs.lt>.

⁹¹ Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 2 straipsnio pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 98-3633.

⁹² Prezidento rinkimų įstatymo 32 ir 38 straipsnių pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, Nr. 21-687.

⁹³ Ten pat.

20 d įstatymu, kurie dalinai pakeitė kandidatūrų į rinkimų komisijas siūlymų terminus, rinkėjų sąrašų sudarymą, jų paskelbimo tvarką ir kt. Tuo pačiu įstatymu panaikintas Prezidento rinkimų įstatymo 12 str., reglamentavęs Vyriausiosios rinkimų komisijos įgaliojimus.

Aptarus svarbesnius Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimus ir papildymus, padarytus Seimo priimtais įstatymais, kuriais buvo vadovautasi organizuojant ir vykdant 2004 m. birželio 13 d. rinkimus, toliau bus analizuojami rinkimų proceso etapai.

Vadovaujantis Prezidento rinkimų įstatymu kitą dieną po to, kai įsigaliojo teisės aktas dėl rinkimų datos paskelbimo, pradėtas pretendentų būti kandidatais į Respublikos Prezidentus iškėlimas. Tai buvo 2004 m. balandžio 19 d., o gegužės 3 d. baigtas pretendentų iškėlimas.

Pretendentų būti kandidatais į Prezidentus kėlimą reglamentuoja Prezidento rinkimų įstatymo 31 str. Savo kandidatūras gali iškelti pavieniai asmenys- kaip tokie šiuose rinkimuose pretendavo Algirdas Pilvelis, pretenduojantis trečia kartą, Petras Auštrevičius, Julius Veselka, Valdas Adamkus, Jūratė Zabielaitytė, Vitas Tomkus, ir politinės partijos bei politinės organizacijos: Česlovą Juršėną iškėlė Lietuvos socialdemokratų partija, Kazimirą Danutę Prunskienę- Valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų sąjunga, Viliją Blinkevičiūtę- Naujoji sąjunga (socialliberalai). Liberalų demokratų partija iškėlė pašalintąjį Prezidentą Rolandą Paksą. Vyriausioji rinkimų komisija priėmė sprendimus dėl įregistravimo būti pretendentais į kandidatus ir rinkėjų parašų rinkimo lapų išdavimo.

Iki gegužės 8 d. – pagal Prezidento rinkimų įstatymo 34 str.- pretendentai būti kandidatais į Respublikos Prezidentus privalėjo pateikti VRK pastarosios išduotus rinkėjų parašų rinkimo lapus su ne mažiau kaip 20 tūkst. rinkėjų parašų.

Pretendentai Julius Veselka bei Jūratė Zabielaitytė laiku nepataikė rinkėjų parašų lapų, Vitas Tomkus bei Algirdas Pilvelis pateikė per mažai reikalavimus atitinkančių parašų. Penki pretendentai Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimu buvo įregistruoti kandidatais į Respublikos Prezidentus. Prezidento R. Pakso kandidatūra nebuvo įregistruota, nes po apkaltos proceso jis neteko teisės pretenduoti į aukštus valstybės postus. Tokį Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą Liberalų demokratų partija ir R. Paksas apskundė Lietuvos Vyriausiajam Administraciniam Teismui. 2004 m. gegužės 28 d. Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas nagrinėjo administracinę bylą dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. gegužės 7 d. sprendimo Nr. 97 panaikinimo ir įpareigojimo Vyriausiąją rinkimų komisiją užbaigti pareiškėjo pateiktų parašų rinkimo lapų užpildymo teisingumo tikrinimą, o paaiškėjus, kad yra surinktas įstatymo reikalaujamas rinkėjų parašų skaičius, įregistruoti pareiškėją kandidatą į Respublikos Prezidentus. Minėjau, kad Vyriausioji rinkimų komisija Liberalų Demokratų partijos remiamam kandidatui R. Paksui nesant Konstitucijos 78 str. ir 56 str. nurodytų aplinkybių, neleidžiančių šiam asmeniui būti kandidatą į Respublikos Prezidentus, išdavė rinkėjų parašų rinkimo lapus. Rinkėjų parašų lapuose buvo surinkta 36744 rinkėjų parašai. Seimas 2004 m. gegužės 4 d. priėmė „Prezidento rinkimų

įstatymo papildymo 1¹ straipsniu ir 2 straipsnio papildymo įstatymą“, kurio nuostata nurodė, kad Respublikos Prezidentu negali būti renkamas asmuo, jeigu nuo jo pašalinimo iš pareigų apkaltos proceso tvarka praėjo mažiau kaip 5 metai. Remdamasi šia nuostata Vyriausioji rinkimų komisija atsisakė registruoti R. Paksą kandidatu į Respublikos Prezidentus ir nutraukė R. Pakso pateiktą parašų rinkimo lapų užpildymo teisingumo tikrinimą. Pareiškėjas byloje abejojo 2004 m. gegužės 4 d. įstatymo konstitucingumu ir nurodė, jog šis įstatymas labiau suvaržė Lietuvos Respublikos piliečių rinkimų teises už Konstituciją. Konstitucijos 56 straipsnio 2 dalis nedraudžia po baudmės atlikimo už sunkų nusikaltimą asmeniui pretenduoti ir būti renkamu ar išrinktu į Seimo narius ar Respublikos Prezidentu, o pašalinimas iš pareigų apkaltos proceso tvarka, pareiškėjo manymu, negali būti suvokiamas kitaip kaip įstatymo numatytos nuobaudos taikymas. Pašalintas apkaltos proceso tvarka iš pareigų asmuo negali būti dar kartą ypatingai diskriminuojamas, suvaržant jo rinkimų teises bei rinkėjų rinkimo teises rinkti per apkaltą nušalintą kandidatą.⁹⁴

Vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija atmetė Liberalų Demokratų partijos ir Rolando Pakso skundus. Sprendime išdėstyti motyvai:

1. Dėl Rolando Pakso teisės būti renkamam Respublikos Prezidentu:

Vyriausiasis administracinis teismas, priimdamas sprendimą šioje byloje, vadovavosi darbe minėtu 2004 m. gegužės 25 d. Konstitucinio Teismo nutarimu „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. „ Šių aplinkybių pagrindu konstatuotina, kad pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją pareiškėjas Rolandas Paksas nuo 2004 m. balandžio 6 d., t. y. nuo to momento, kai apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš Respublikos Prezidento pareigų už priesaikos sulaužymą ir šiurkštų Lietuvos Respublikos Konstitucijos pažeidimą, neteko teisės būti renkamam Respublikos Prezidentu.“⁹⁵

2. Dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos veiksmų teisėtumo ir pagrįstumo atsisakant Rolandą Paksą registruoti kandidatu į Respublikos Prezidentus:

Vyriausioji rinkimų komisija, atsisakydama R. Paksą registruoti kandidatu į Prezidentus, vadovavosi Konstitucija ir Prezidento rinkimų įstatymo 2 straipsnio 2 dalimi. Teismas sprendime akcentavo, kad „, pareiškėjas Rolandas Paksas savo subjektinę teisę- teisę būti renkamam Respublikos Prezidentu prarado nuo 2004 m. balandžio 6 d. Todėl Rolandas Paksas, kaip asmuo, ketinantis būti išrinktas Respublikos Prezidentu, negalėjo dalyvauti Respublikos Prezidento rinkimuose, kurie buvo paskelbti 2004 m. balandžio 15 d., t. y. nuo šių rinkimų pradžios.

⁹⁴ Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas. Sprendimas. 2004-05-28. Administracinė byla Nr. R⁸-01/04
<http://www.lvat.lt/getdocument.aspx?id=22f1a63d-9033-49ec-923f-11748ce300b9>

⁹⁵ <http://www.lvat.lt/getdocument.aspx?id=22f1a63d-9033-49ec-923f-11748ce300b9>

Konstatuojama, kad Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas atsisakyti registruoti Rolandą Paksą kandidatu į Respublikos Prezidentus, vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, yra pagrįstas ir teisėtas.⁹⁶

Pratęsiant mintį apie Respublikos Prezidento rinkimus, vadovaujantis Prezidento rinkimų įstatymo 54 str., 2004 m. birželio 8 d. pradėtas balsavimas paštu, t. y. prieš 5 dienas iki balsavimo rinkimų apylinkėse pradžios birželio 13 d. Pirmame balsavimo rate balsavo 1 234 268 rinkėjai. Į antrąjį rinkimų turą, vykusį **2004 m. birželio 27 d.**, pateko kandidatai, surinkę daugiausiai balsų: Valdas Adamkus -30,85%, ir Kazimira Danutė Prunskienė- 21,35% .

Vyriausioji rinkimų komisija 2004 m. birželio 18 d. pagal Prezidento rinkimų įstatymo 70 str., patvirtino, kad birželio 13 d. Respublikos Prezidentas nebuvo išrinktas.

Kaip nurodo Prezidento rinkimų įstatymo 72 str., galutinius Respublikos Prezidento rinkimų rezultatus ne vėliau kaip per 5 dienas po rinkimų skelbia Vyriausioji rinkimų komisija. Tokiu pat terminu skelbiami ir pakartotinių rinkimų rezultatai. Pagal tai VRK 2004 m. liepos 2 d. paskelbė, jog antrajame balsavimo rate Respublikos Prezidentu išrinktas Valdas Adamkus, už kurį balsavo 51,89% rinkėjų, o už Kazimirą Danutę Prunskienę-46,66% rinkėjų. Vyriausioji rinkimų komisija išrinktam Respublikos Prezidentui Valdui Adamkui 2004 m. liepos 5 d. įteikė Prezidento pažymėjimą. Konstitucijos ir Prezidento įstatymo nustatyta tvarka Valdas Adamkus prisiekė Seime ir buvo inauguruotas Prezidentu **2004 m. liepos 12 d.**

Kaip nurodo Respublikos Prezidento įstatymo 22 str. 4 d.- kai šio įstatymo nustatyta tvarka prisiekia naujai išrinktas Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas nustoja laikinai eiti Respublikos Prezidento pareigas ir pradeda eiti Seimo Pirmininko pareigas.⁹⁷ Taigi, A. Paulauskas tęsė Seimo Pirmininko pareigas.

⁹⁶ http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=317614

⁹⁷ Respublikos Prezidento įstatymas. Valstybės žinios, 1993, Nr.5-89.

6. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimo projektai

Minėta, kad Konstitucinis Teismas ne kartą yra nagrinėjęs bylas, susijusias su įvairiais Seimo, Prezidento, Savivaldybių Tarybų rinkimų įstatymų straipsnių atitikimais Konstitucijai. Taip pat minėta, kad politiniame diskurse keliamos problemos dėl Prezidento rinkimų įstatymo tobulinimo. Mano manymu, reikšmingesnes šių projektų nuostatas, atsižvelgdama į tai, ką minėjau, aptarsiu.

Dėl Prezidento rinkimų įstatymo 32 str. pakeitimo projektą 2007-11-30 pateikė Seimo valdybos sudaryta Darbo grupė, o 2008-04-10 dėl to paties 32 str. ir 42 str. normų projektą pateikė Respublikos Prezidentas. Projekte siūloma 5 VMDU dydžio užstatą keisti į 30 VMDU dydžio užstatą. Šios įstatymo pataisos tikslas- suderinti Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo nuostatas su Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymu, nes nuo Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo priėmimo, keičiantis pragyvenimo lygiui šalyje, ši įstatymo norma nebuvo aptariama. Tikslinga sugriežtinti reikalavimus pretendams būti kandidatais į Prezidentus padidinant užstato dydį, tokiu būdu išvengiant piktnaudžiavimų asmeninės ar komercinės reklamos tikslais.⁹⁸ Seimo valdybos Darbo grupės siūlomame projekte nekalbama apie užstatą, bet siūlomas pakeitimas, skirtas suderinti Prezidento rinkimų įstatymo nuostatas su siūlomomis naujomis Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo nuostatomis dėl privalomo registravimo savarankišku politinės kampanijos dalyviu kaip būtina sąlyga pretendento būti kandidatu į Respublikos Prezidentus statuso turėjimu. Pritarus šioms pataisoms tikimasi teigiamo poveikio išgyvendinant politinės korupcijos reiškinius. Taip pat pataisų rengėjai tikisi politinių kampanijų finansavimo skaidrumo.

Vidaus reikalų ministerija 2007-12-13 pateikė Prezidento rinkimų įstatymo 38 straipsnio pakeitimo ir papildymo projektą. Šio straipsnio norma reguliuoja kandidato į Prezidentus teisę būti atleistam nuo darbo ar tarnybinių pareigų rinkimų kampanijos laikui. Projekto tikslas- suderinti Prezidento rinkimų įstatymo 38 straipsnio nuostatas su Respublikos Vyriausybės programos nuostatomis. Vyriausybės programoje įtvirtinta teisė Vyriausybės nariams į neapmokamas atostogas dėl dalyvavimo bet kuriuose rinkimuose. Siekiant suderinti galiojančių įstatymų nuostatas, užtikrinti Vyriausybės darbo nepertraukiamumą bei sudaryti vienodas galimybes visiems Vyriausybės nariams dalyvauti rinkimuose projekte įtvirtinama nuostata, kad kandidatui, einančiam Vyriausybės nario pareigas, dėl dalyvavimo rinkimuose jo rašytiniu prašymu gali būti suteikiamos ne ilgesnės kaip 10 dienų neapmokamos atostogos.⁹⁹ Dabartinėje įstatymo redakcijoje numatyta kandidato teisė būti atleistam nuo darbo ar tarnybinių pareigų rinkimų kampanijos laikui, bet ne

⁹⁸ Prezidento rinkimų įstatymo 32 ir 42 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. www3.lrs.lt

⁹⁹ Prezidento rinkimų įstatymo 38 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas. Inter. prieiga:

http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=309966,
http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=311001

ilgiau kaip 2 mėnesiams. Už šį laiką išmokama VMDU 2 dydžių kompensacija. Apie Vyriausybės narius įstatymas nekalba. Todėl įvedant įstatymo papildymą, tikimasi teisinės sistemos darnumo ir kolizijų išvengimo. Apie tatymošios įstatymo normos pakeitimą kalbama ir 2008-01-29 Prezidento rinkimų įstatymo projekte, kurį pateikė Valstybės valdymo ir savivaldybių komitetas. Tai būtų įstatymo 42 str. reguliuojantis kandidato į Respublikos Prezidentus teisę būti atleistam nuo darbo ar tarnybinių pareigų rinkimų agitacijos kampanijos metu. Numatoma, kad: 1. Kandidatai į Respublikos Prezidentus rinkimų organizavimo ir vykdymo laikui, bet ne ilgiau kaip 2 mėnesius, jų prašymu gali būti atleidžiami nuo darbo ar tarnybinių pareigų. 2. Šio straipsnio 1 dalies nuostata netaikoma kandidatui į Respublikos Prezidentus, kuris eina Respublikos Prezidento, Seimo nario ar Vyriausybės nario pareigas.¹⁰⁰

Keičiantis rinkimų technologijoms nemažai Prezidento rinkimų įstatymo straipsnių pakeitimų projekte 2008-01-03 Seimui pateikė Informacinės visuomenės plėtros komitetas. Pakeitimai reguliuotų rinkimų apylinkės rinkėjų sąrašų sudarymą, rinkėjo pažymėjimo įteikimo tvarką, reglamentuotų balsavimo internetu tvarką. Tai būtų rinkimų įstatymo naujovė- balsuojant internetu balsavimas vyksta Vyriausiosios rinkimų komisijos interneto tinklalapyje. Balsavimo internetu metu gautus duomenis kaupia, saugo ir apdoroja Vyriausiosios rinkimų komisijos valdoma informacinė sistema. Valdydama informacinę sistemą Vyriausioji rinkimų komisija privalo užtikrinti, kad būtų įgyvendinami visuotinės ir lygios rinkimų teisės bei slaptos balsavimo principai.¹⁰¹

Viso Respublikos Prezidento įstatymo pakeitimo projektą (nauja redakcija), kaip minėjau, pateikė Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių komitetas. Projekte svarbu tai, kad išsamiai kalbama apie draudimą papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis. Ši nuostata *įvedama negatyviems reiškiniams*, kaip rinkėjų papirkinėjimas, įvairių dovanų davimas, nemokamų koncertų organizavimas, uždrausti. Šio naujo straipsnio redakcijoje akcentuojama, kad prasidėjus Respublikos Prezidento rinkimų politinei kampanijai, t. y. nuo Respublikos Prezidento rinkimų datos paskelbimo, iki įstatymu nustatyto rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpio pabaigos, taip pat rinkimų dieną draudžiama tiesiogiai ar netiesiogiai pirkti rinkėjų balsus, dovanomis ar kitokiu atlyginimu skatinti rinkėjus...taip pat žadėti už balsavimą atsilyginti rinkėjams po rinkimų, turint tikslą paveikti piliečių valią. Papirkimo faktus tiria ir vertina Vyriausioji rinkimų komisija jos nustatyta tvarka. Apie nustatytą papirkimo faktą Vyriausioji rinkimų komisija paskelbia internete kartu su kandidato, pažeidusio šį įstatymo straipsnį, pasižadėjimu laikytis draudimo papirkti rinkėjus.¹⁰² Pretendentas tokį pasižadėjimą privalo pateikti Vyriausiajai rinkimų komisijai pagal jos nustatytą formą kartu su pareiškimu apie dalyvavimą rinkimuose kandidatu į Prezidentus.

¹⁰⁰ Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija). Intern. prieiga: http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=313704

¹⁰¹ Prezidento rinkimų įstatymo 23³, 23⁶, 23⁷, 23⁸, 23⁹, 23¹⁰, 49, 51, 52, 54¹, 54², 64, 68, 69 straipsnių pakeitimo ir papildymo projektas. Intern. prieiga: http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=312293

¹⁰² Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija). Intern. prieiga: <http://www3.lrs.lt>

Konstitucinis Teismas išvadoje taip pat yra pažymėjęs, kad rinkėjų papirkinėjimas yra nepateisinamas dalykas. Respublikos Prezidento rinkimai *turi būti demokratiški*, patiems rinkėjams asmeniškai išreiškiant savo valią.

Projekto 57 str. reglamentuoja balsavimą paštu, kuriame nurodoma, kad paštu galima balsuoti specialiai balsavimui sudarytuose paštuose jų darbo valandomis paskutinį trečiadienį, ketvirtadienį ar penktadienį iki rinkimų dienos. Projekte konkrečiai įvardinti rinkėjai, turintys teisę balsuoti paštu. Nustatyta, kad rinkėjas balsuoja asmeniškai ir slapta.

Naujoje redakcijoje akcentuojamas rinkimų kampanijos išlaidų, turėtų iki rinkimų agitacijos dienos, deklaravimas. Ir tos dienos išlaidos negali viršyti pagal įstatymus nustatyto didžiausio leistino rinkimų agitacijos išlaidų dydžio. Dabartinėje įstatymo redakcijoje apie deklaravimą nekalbama. Taip pat išplėstas 46 str.- Naudojimosi visuomenės informavimo priemonėmis sąlygos ir tvarka- turinys. Paminėsiu kai kurias nuostatas: „Draudžiama įrengti ir skleisti išorinę politinę reklamą:

- ant statinių, kuriose veikia valstybės valdžios, teisėsaugos, kitos valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos;
- ant transporto priemonių ir viešajame transporte;
- ant skulptūrų ir paminklų;
- 50 metrų atstumu aplink pastatą, kuriame yra balsavimo patalpa.

Išorinei politinei reklamai skelbti laikantis kandidatų į Respublikos Prezidentus lygiateisiškumo principo skiriama ne mažiau kaip po vieną specialią vietą kiekvienos rinkimų apylinkės teritorijoje. Vietas, kuriose gali būti įrengta ir skleidžiama išorinė politinė reklama savivaldybės teritorijoje privalo parinkti ir pateikti savivaldybės rinkimų komisijai tvirtinti savivaldybės administracijos direktorius ne vėliau kaip likus 35 dienoms iki rinkimų dienos.¹⁰³

Analizuotos tik kelios Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimo projekto nuostatos, kurios, autorės nuomone, yra ganėtinai aktualios, tikintis demokratinių ir skaidrių Prezidento rinkimų 2009 m. birželio mėn., kada Lietuvos piliečiai vėl spręs, kam patikėti valstybės vadovo postą penkeriems metams. Ir nors pagal Konstituciją Prezidento veikla labiau nukreipta į užsienio, o ne vidaus politiką, vis dėlto valstybės vadovas turi pakankamai galių ir veiklos valstybės viduje. Pagal viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ atliktus tyrimus 2008 m. kovo mėnesį, jeigu Prezidento rinkimai vyktų artimiausiu metu, už eurokomisarę D. Grybauskaitę balsuotų 24,3 % apklaustų balsavimo teisę turinčių rinkėjų. Tai trečdaliu daugiau, nei už antroje vietoje likusį dabartinį prezidentą V. Adamkų ir daugiau nei dvigubai- už trečioje pozicijoje įsitvirtinusių ir už priesaikos sulaužymą iš Prezidento posto pašalintą R. Paksą, kuris kol kas iš viso neturi teisės siekti valstybės vadovo posto. Buvę liberdemokratai, dabar pasivadinę „Tvarka ir teisingumu“-viena tų partijų, kurios, kaip ir socialdemokratai, konservatoriai, liberalcentristai bei Darbo partija

¹⁰³ Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimo Įstatymo projektas (nauja redakcija). Intern. prieiga: <http://www3.lrs.lt>

yra pajėgios organizuoti Prezidento rinkimų kampaniją. Darbo partija ir dirba šia linkme. Visos partiečių viltys šiuo metu yra Strasbūre-Europos Žmogaus Teisių Teisme, kuriame R. Paksas yra apskundęs Konstitucinio Teismo nutarimą uždrausti jam dalyvauti aukštesnėje nei savivaldybių lygio politikoje. „Tačiau Europos Žmogaus Teisių Teismas atsargiai priima ir nagrinėja sprendimus, galinčius įsikišti į valstybių vidaus teisę.¹⁰⁴

Tėvynės sąjunga siūlo analizuoti, koks turėtų būti Prezidento rinkimų būdas- tiesioginis ar renkant Seime. Liberalcentristai teigia, kad Prezidentui neturėtų būti draudžiama priklausyti politinei partijai. Todėl visuomenei yra būtinos diskusijos dėl Prezidento institucijos reformų, dėl Respublikos Prezidento įstatymo tobulinimo.

Prezidentas mūsų politinėje sistemoje atlieka balanso, pusiausvyros tarp įvairių politinės galios centrų vaidmenį. Lietuva pernelyg maža šalis, kad jai vadovautų didelių galių turintis Prezidentas, kaip JAV ar Prancūzijoje. Manau, kad Konstitucijoje numatytų galių visiškai pakanka, kad Prezidentas būtų svari figūra mūsų politiniame gyvenime, ypač turint mintyje, kad politinių jėgų išsidėstymas dabartiniame Seime yra tikrai fragmentiškas. Jeigu Prezidentą rinktų Seimas, tai tokiu atveju valstybės vadovas atstovautų tik valdančiajai daugumai. Seimo rinktas Prezidentas būtų klusnus parlamento valios vykdytojas. Kaip ir tuo atveju, jeigu jis būtų kokios nors partijos narys. Toks Prezidentas būtų susaistytas ryšiais su savo partija. Prezidentas nebūtų jokia atsvara vyraujančioms politinėms gyvenimo tėkmėms.

Prezidento institucija turėtų būti aukščiau siaurų grupinių interesų, ir nesvarbu, kokia politinė srovė vyrautų įstatymų leidžiamajoje ar vykdomajoje valdžioje. Prezidentas galėtų likti, kiek tai įmanoma, nešališkas. Mūsų politiniame gyvenime Prezidentas turi tapti moralios politikos įkūnijimu.¹⁰⁵

Darytina išvada, kad nešališkas Prezidentas gali būti išrenkamas tik tiesioginiuose, visuotiniuose, lygiuose rinkimuose, savo valią išreiškus rinkėjams.

Visi po valstybės nepriklausomybės atkūrimo Respublikos Prezidento rinkimai vyko sklandžiai. Ir šią instituciją asmeniškai įkūnijančių politikų reitingai yra aukščiausi. Galima teigti, kad Respublikos Prezidento pareigybė, kaip šalies vadovo, ir Prezidento institucija Lietuvos valstybėje yra reikalingos.

¹⁰⁴ A. Bačiulis. Veidas. Prezidento rinkimai: D. Grybauskaitė prieš V. Adamkų, 2008.

¹⁰⁵ T. Viluckas. Lietuvos žinios. Prezidento rinkimai-asmenybės ilgesys. 2007.

Išvados

Išanalizavus Respublikos Prezidento rinkimų tvarką bei atskirus probleminius rinkimų organizavimo klausimus, darytinos tokios išvados:

1. Lietuvos Respublikos Prezidento institucija nuo jos konstitucinio įtvirtinimo 1919 metų balandžio 4 d. Konstitucijoje praėjo ilgą raidos etapą- nuo pakilimų iki nuosmukių. Tiek teisės, tiek politikos moksle reikšmingą vietą užima Prezidento legitimumo klausimas. Būtent demokratiniai rinkimai legitimuoja valstybės institucijas, taigi ir Respublikos Prezidento instituciją. 1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomą valstybę, buvo akcentuotas valstybės tęstinumo principas. Jis atsispindėjo Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme bei vėliau priimtuose įstatymuose, taip pat ir 1992 m. Konstitucijoje. Todėl darbe buvo tikslinga aptarti Respublikos Prezidento rinkimų konstitucinį reglamentavimą pagal prieškarį Lietuvos Konstitucijas. Prieita išvados, jog tinkamiausia Prezidento rinkimo tvarka įtvirtinta paskutiniosiose valstybės Konstitucijose (1928 m., 1938 m. ir 1992 m.), kai Prezidentą rinko Tautos atstovai. Konstituciniu aspektu tai buvo artėjimas prie demokratiškesnių, visuotinių Prezidento rinkimų, kokie vyksta dabartiniu metu pagal 1992 metų Konstitucijos nuostatas ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatymą. Darbe akcentuotas Prezidento institucijos reikalingumas, nes minėta, kad Lietuvos valstybingumas grindžiamas tęstinumo idėja. 1990 m. kovo 11 d. atkūrus valstybės nepriklausomybę, Prezidento institucijos legitimacija buvo prieštaringai vertinama. Valstybingumo atkūrimo esminis dalykas yra tai, kad valstybės ir jos konstitucinės santvarkos tęstinumas ir identitetas yra svarbūs tiek pačiai valstybei, tiek ir jos pilietinei visuomenei.

2. Konstitucijos 1 straipsnyje įtvirtinta, kad Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika - visos valstybinės bendruomenės kuriama valstybė. 1992 metų Konstitucijoje įteisinta Tautos valia viešąją valdžią - Seimą, Prezidentą, Savivaldybių Tarybas, rinkti per demokratiškus, tiesioginius, visuotinius rinkimus. 1998 m. sausio 10 d. Konstitucinio Teismo suformuluotoje doktrinoje valstybės valdymo modelis priskirtinas parlamentinės respublikos formai. Tokioje valstybėje visų rinkimų teisinis reguliavimas neturi sudaryti prielaidų pažeisti visuotinės, lygios ir tiesioginės rinkimų teisės, slapto balsavimo imperatyvo.

3. Konstitucinio Teismo kompetencija – nagrinėti teisės aktų atitikimą Konstitucijai. Prezidento rinkimų proceso teisiniame reguliavime Konstitucinis Teismas ne kartą priėmė nutarimus ir teikė išvadas dėl įvairių Prezidento rinkimų proceso reglamentavimo teisinių aspektų. Šių nutarimų ir išvadų priėmimo rezultatas - Prezidento rinkimų įstatymo ir kitų rinkimų įstatymų nuostatų neatitikimų Konstitucijai pašalinimas.

4. Prezidento rinkimų įstatymo konstitucingas teisinis reguliavimas būtinas teisingiems ir skaidriems rinkimams vykdyti, nes rinkimų procese tiesiogiai dalyvauja pilietinė visuomenė, kuri išreiškdamą savo, kaip rinkėjo valią, tikisi išrinkto Prezidento teisingo atstovavimo valstybei ir

Tautai. Pilietinė visuomenė turi pagrįstai pasitikėti valstybės pareigūnais, todėl reikalinga vieša demokratinė valstybės pareigūnų veiklos kontrolė ir atsakomybė, apimanti *inter alia* galimybę pašalinti iš pareigų nepasitikėjamą sukėlusį pareigūną. Viena iš šios demokratinės kontrolės formų yra konstitucinis apkaltos institutas, realizuotas valstybėje praktine prasme, kai Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarimu išaiškino, kad Respublikos Prezidentas šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė priesaiką, todėl Prezidentas buvo pašalintas iš pareigų.

5. Pagal Konstitucijos 77 straipsnį Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas, jis atstovauja Lietuvos valstybei ir daro visa, kas jam pavesta Konstitucijos ir įstatymų. Valstybės vadovo statusą Konstitucijoje ir Prezidento rinkimų įstatyme nustatytam laikui įgyja tik vienas asmuo, t. y. Respublikos Prezidentas, kurį išrenka Lietuvos Respublikos piliečiai. Kandidatas į Prezidentus privalo išpildyti visus Prezidento rinkimų įstatymo reikalavimus. Konstitucijos 56 straipsnio nuostata numato, kad kandidatas į Respublikos Prezidentus turi būti nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei, nuolat gyvenantis Lietuvoje. Konstitucija suformulavo politinius tikslus: užtikrinti aukščiausiosios politinės valstybės institucijos tinkamą suformavimą. Tautai atstovauti turi tik tos valstybės piliečiai. Konstitucinis Teismas 1998 m. lapkričio 11 d. nutarime pabrėžė, kad svarbiausias būdas konstitucinei sąlygai - būti nesusijusiam su priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei - įvykdyti yra užsienio valstybės pilietybės atsisakymas. Mūsų valstybėje šią konstitucinę sąlygą – atsisakymą priesaikos ar pasižadėjimo užsienio valstybei – įvykdė Prezidentas Valdas Adamkus.

6. Įstatymų leidėjui iš Konstitucijos kyla pareiga įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų Prezidento rinkimų proceso sąžiningumą ir skaidrumą. 2007 m. vasario 9 d. nutarime Konstitucinis Teismas akcentavo, kad piliečiai turi aktyviają rinkimų teisę visuose rinkimuose: tiek Seimo, tiek Savivaldybių Tarybų, tiek Respublikos Prezidento. Galima teigti, kad Prezidento rinkimai 1993 m., 1997 m. ir 2004 m. vyko nepažeidžiant Prezidento rinkimų įstatymo nuostatų, nes Lietuvos Vyriausiasis Administracinis Teismas, kompetentingas nagrinėti rinkimų įstatymų pažeidimų bylas, tokių skundų nebuvo gavęs, išskyrus vieną: dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimo panaikinimo atsisakius kandidatą Rolandą Paksą įregistruoti kandidatų į Prezidentus 2004 m. rinkimų kampanijos metu.

7. Teisininkų bendruomenėje, visuomenės informavimo priemonėse, politikų diskurse keliamos problemos dėl Prezidento rinkimų įstatymo tobulinimo. Seime yra pateiktas ne vienas įstatymo kai kurių straipsnių pakeitimo ar papildymo įstatymo projektas, taip pat yra pateikta ir viso Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymo nauja redakcija. Ypatingai aktuali vieno šio projekto straipsnio redakcija-draudimas papirkinėti rinkėjus. Įstatymo pakeitimo projektų nuostatos yra aktualios, pilietinei visuomenei suteikiančios viltį, kad 2009 m. vyksiantys Respublikos Prezidento rinkimai bus demokratiniai ir skaidrūs, o išrinktas Prezidentas bus asmuo, įtvirtinantis moralią politiką.

Santrauka

Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų tvarka

Respublikos Prezidento statusas įvairias Lietuvos istorijos laikotarpiais kito, atsižvelgiant į konkrečias istorines, geopolitines aplinkybes. Kartu keitėsi ir Respublikos Prezidento rinkimų konstitucinis teisinis reglamentavimas. Nuo Parlamento renkamo Prezidento buvo pereita prie tiesioginių Prezidento rinkimų.

1990 m. atkurta Lietuvos valstybė buvo grindžiama teisinio reguliavimo perimamumo principu. Tai reiškia, kad rengiant naują Lietuvos Konstituciją Prezidento statuso ir rinkimų tvarkos problema buvo viena iš esminių.

Pagal Konstituciją Prezidentą renka tiesiogiai Lietuvos piliečiai, vadovaudamiesi visuotinių, tiesioginių, lygių rinkimų teise slaptai balsuojant.

Išrinktas Respublikos Prezidentas prisiekia ypatingam subjektui, kuriam priklauso suverenitetas - jis prisiekia Tautai. Priesaika turi konstitucinę reikšmę ir sukelia konstitucinius teisinius padarinius. Lietuvos valstybės istorijoje konstitucinis apkaltos procesas vyko Seime 2004 metais Prezidentui Rolandui Paksui, kuris buvo pašalintas iš pareigų.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra ne viena byla, susijusi su Respublikos Prezidento rinkimų tvarką reglamentuojančių teisės aktų nuostatomis. Darbe yra analizuojami su Respublikos Prezidento rinkimų tvarka susiję Konstitucinio Teismo nutarimai.

Demokratinis rinkimus valstybėje organizuoja ir vykdo Vyriausioji rinkimų komisija. Po nepriklausomybės atkūrimo pirmuosius Respublikos Prezidento rinkimus vykdė Prezidento rinkimų komisija, kurios kompetenciją ir funkcijas nustatė Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas.

Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas nuo jo priėmimo 1992 metais dienos yra tobulintas, atsižvelgiant į politinių partijų siūlymus, į visuomeninius pokyčius.

Seime 2008 metais pateikta nauja Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo redakcija. Šiame darbe nagrinėjamas projekto lyginamasis variantas. analizė.

Summary

Regulation of the Presidential Election in the Republic of Lithuania

In 1992 in the Referendum on the Constitution of the Republic of Lithuania President's institution has been re-established.

According to the Constitution of the Republic of Lithuania is a democratic parliamentary republic.

Lithuania is a parliamentary representative democratic republic and Lithuanian parliamentary, presidential elections and the elections of local government as well as referendums are held in a democratic way. Law on the Presidential elections regulates universal, equal and direct suffrage by secret ballot. The President of the Republic is elected by the citizens of the Republic of Lithuania.

The main principles of Presidential elections are framed in the Constitutions.

The President of the Republic takes the oath to a very special subject whom sovereignty belongs to. He/she swears to the People of Lithuania. The oath has got a constitutional importance and causes juristically after-effects.

In 2004 the Parliament of Lithuania voted in favour of impeachment against Rolandas Paksas and removed him from office.

The main task of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania is to declare the acts of the Seimas unconstitutional and thus render them ineffective. Moreover, it adjudicates on the conformance of the acts of the Government of the Republic of Lithuania to the Laws.

The Court has issued some acts and conclusions on the Law on Presidential elections.

The Central Electoral Committee organises and provides the democratic elections of the President. The Law on Presidential elections was declared in 1992 and since that it was adopted and improved according to the suggestions of Political Parties or changes in the society. The draft on the new elections law is submitted for approval in Seimas this year.

The objectives of this paper are to pass in review the Presidential Institution from a historic aspect and to explore the elections of the President in Lithuania which were held in 1993, 1997 and in 2004. Moreover, analysis of supplement of Law of the Presidential elections is also made in this paper.

Literatūra

I. Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius, 1996.
2. Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymas. Valstybės žinios, 1993, Nr. 5.
3. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas. Valstybės žinios, 1993, Nr. 2.
4. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 68.
5. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 100.
6. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo papildymo 2¹ straipsniu įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 98.
7. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 2¹, 23¹¹, 32, 34, 72¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 19.
8. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 74 straipsnio pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 33.
9. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 2¹, 32, 34 ir 72¹ straipsnių pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 85.
10. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 13, 15, 17, 21, 23, 23², 23³, 23⁴, 23⁶, 34, 42, 44, 49, 54², 67 straipsnių pakeitimo ir 12 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 68.
11. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo papildymo 1¹ straipsniu ir 2 straipsnio papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 75.
12. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 9, 13, 15, 32, 32, 33, 42, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 55.
13. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 2 straipsnio pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 98.
14. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 18 ir 19 straipsnių pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 116.
15. Asmenų, laikomų nuolat gyvenančiais arba gyvenančiais Lietuvos Respublikoje, įstatymas. Valstybės žinios, 1995, Nr. 106 (Šis įstatymas neteko galios 2003 01 21 Seimo priimtu įstatymu Nr. IX- 1297).
16. Įstatymas "Dėl 1938 metų gegužės 12 d. Konstitucijos galiojimo atstatymo". Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1990, Nr. 9.
17. Lietuvos Respublikos įstatymas "Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio įstatymo". Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990, Nr. 9.

18. Lietuvos Respublikos Laikinis Pagrindinis Įstatymas. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1990 Nr. 9.
19. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas “Dėl Respublikos Prezidento rinkimų paskyrimo” Valstybės žinios. 1997, Nr.65.
20. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas “Dėl Respublikos Prezidento rinkimų paskyrimo”. Valstybės žinios. 2002, Nr. 57.
21. Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 104.
22. Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas. Valstybės žinios, 1997, Nr.119.
23. Įstatymas “Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo papildymo” Valstybės žinios, 1993 Nr.3.

II. Konstitucinio Teismo jurisprudencija

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimas “Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 10 ir 11 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” nutraukimo. Valstybės žinios, 1994, Nr. 33.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo “ Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios, 1998, Nr. 5.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalies ir Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 36 straipsnio 4 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.” Intern. prieiga:// <http://lrkt.lt/dokumentai/1998>.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai. Intern. prieiga:[http:// www.lrkt.lt/dokumentai/2004/](http://www.lrkt.lt/dokumentai/2004/).
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvada “Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento paklausimo, ar per 2004 metų Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas”. Valstybės žinios, 2004, Nr. 163.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas “Dėl siūlymo pradėti apkaltos procesą Lietuvos Respublikos Seimo nariui A. Paulauskui” atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios, 2004, Nr.4.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas “Dėl Savivaldybių Tarybų rinkimų Įstatymo 34 straipsnio (2006 m. gruodžio 21 d. redakcija) 1 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”. Intern. prieiga://<http://www.lrkt.lt/dokumentai/2007>.

III. Teismų praktika

1. Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas. Administracinė byla Nr. R⁸-01/04. Kategorija 21.1. Sprendimas. 2004-05-28.

IV. Įstatymų projektai

1. Prezidento rinkimų įstatymo 32 straipsnio pakeitimo ir papildymo projektas.
Intern. prieiga: http://www3.lrs.lt/pls./inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=309966
2. Prezidento rinkimų įstatymo 38 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas.
Intern. prieiga: http://www3.lrs.lt/pls./inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=311001
3. Prezidento rinkimų įstatymo 23³, 23⁶, 23⁷, 23⁸, 23⁹, 23¹⁰, 49, 51, 52, 54¹, 54², 64, 68, 69 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 53¹, 67¹ straipsniais įstatymo projektas. Intern. prieiga: http://www3.lrs.lt/pls./inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=312293
4. Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija).
Intern. prieiga: http://www3.lrs.lt/pls./inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=313704

V. Specialioji literatūra

1. A. Bačiulis. Veidas. Prezidento rinkimai: D. Grybauskaitė prieš V. Adamkų. Vilnius, 2008.
2. L. Bielinis. Rinkiminių technologijų įvadas. Vilnius, 2
3. A. Eidintas. Lietuvos Respublikos Prezidentai. Kaunas, 1991.
4. K. Jovaišas. Konstitucijos I skirsnio "Lietuvos valstybė" 1-8 straipsnių komentaras. Teisės problemos. Vilnius, 2000, Nr. 1.
5. K. L. Valančius. Lietuvos Valstybės Konstitucijos. Vilnius, 2001.
6. P. Vinkleris. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius, 2002.
7. M. Stakvilevičius. Apkaltos padariniai. Teisė. 2005, Nr. 56.
8. E. Šileikis. Alternatyvi Konstitucinė teisė. Vilnius, 2005.
9. V. A. Vaičaitis. Prezidento apkalta 2003-2005 m.(dokumentų rinkinys). Vilnius.
- 10.T. Viluckas. Lietuvos žinios. Prezidento rinkimai- asmenybės ilgesys. 2007.
- 11.Teismų praktika. Konstituciniame Teisme: Konstitucinis Teismas sprendė dėl Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimų atitikties Konstitucijai. Justitia. 2004.

VI. Interneto tinklapiai.

1. <http://www3.lrs.lt/rinkimai/>
2. <http://www.exjure.com/lt>.
3. <http://www.ekstra.puslapiai.lt>
4. <http://www3.lrs.lt/rinkimai/2002/Prezidenas/rezultatai/protokolas/protokolas.html>